

PREINAKE GLAVNOG OLTARA SPLITSKE KATEDRALE U XVII. STOLJEĆU

Arsen Duplančić

UDK:726.6(497.583 Split):726.591“16“

Izvorni znanstveni rad

Arsen Duplančić

Arheološki muzej u Splitu

U radu se analiziraju biskupske vizitacije i drugi izvori te uz pomoć njih utvrđuje kronologija mijena glavnog oltara splitske katedrale u XVII. stoljeću. S tim u vezi, iznose se podaci o uređenju Gospinog oltara o kojem je brinula obitelj Kuparić i prati sudbina srebrne pale koju je izradio Ivan Gerardov iz Pesara. Kao bitan izvor za poznavanje glavnog oltara, posebno je analiziran izvještaj Petra Nicolinija, prokuratora bratovštine Presvetog Sakramenta, iz 1689. godine. Na kraju se iznose novi podaci vezani uz izradu velikog nadbiskupskog križa, podizanje baroknog oltara sv. Dujma i nacрте za proširenje katedrale.

Toma Arhiđakon piše da je Ivan Ravenjanin, po njemu prvi nadbiskup srednjovjekovnog Splita, pretvorio Dioklecijanov mauzolej u katedralu i u nju uveo bogoslužje.¹ Sukladno tome, u katedrali je bilo nužno podići glavni oltar, a kad su uskoro iz Salone prenijeta tijela sv. Dujma i Staša te smještene u nju,² sigurno su i za njihovo štovanje bili podignuti odgovarajući oltari. O broju oltara ne znamo ništa sve do kraja XV. st. kada ih je zabilježeno pet: glavni posvećen Gospi, zatim sv. Dujma (rad Bonina iz Milana iz 1427.),³ sv. Staša (rad Jurja Dalmatinca iz

¹ Toma Arhiđakon, *Povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika*, Split 2003., 49. Najnovije o pretvorbi mauzoleja u katedralu vidi u P. Chevalier, »Les «mausolées» de Salone et de Split«, *Hortus artium medievalium* 18/2, Zagreb-Motovun 2012., 253-259.

² Toma Arhiđakon, *op. cit.* (1), 51.

³ U inventaru bratovštine sv. Dujma, sastavljenom 7. I. 1693., navodi se srebrno »ruho« (mitra i rukavice) koje se stavljalo na svečev kip: *Una Mitria, Guanti, et le ponte delle pianche sopra la statua del Santo in Chiesa, tutto d'ariento, et sopra la Mitria pietre false, et una*

1448.-1450.)⁴ i još dva nepoznatog naslovnika.⁵ Taj broj zadržao se do u XVII. st. pa ih toliko navodi najprije apostolska vizitacija Augustina Valiera 1579. iz koje doznajemo da je jedan od ona dva oltara *altare Pietatis*, a drugi posvećen sv. Jeronimu.⁶ Isto čitamo i u zapisniku pohoditelja Mihovila Priulija iz 1603. godine.⁷ Nadbiskup Marko Antun De Dominis 1604. također obilazi pet oltara od kojih onaj *Milosrđa* naziva sv. Marije i naređuje njegovo rušenje.⁸ Apostolski vizitator Oktavijan Garzadori ne spominje ga 1625.⁹ što znači da je u međuvremenu uklonjen. Nadbiskup Leonardo Bondumier je u vizitaciji 1652. naredio da se podigne (glavni) oltar i na njega postavi srebrna pala.¹⁰ Nadbiskup Stjepan Cosmi 1682. bilježi ponovno pet oltara među kojima su i sv. Jeronima¹¹ te sv. Križa ili sv.

sopra il quanto in tutto n.o 13. (Nadbiskupski arhiv – Split /dalje NAS/, Kaptolski arhiv – Split /dalje KAS/, br. 480, l. 56v.) Srebrni dijelovi – mitra, sandale, rukavice, palij i pastoral – koji su stavljeni na svečev reljef spominju se u vizitaciji nadbiskupa S. Cupillija 1709. godine. (C. Fisković, »Novi nalazi u splitskoj katedrali«, *Bulletin Instituta za likovne umjetnosti JAZU* 2, Zagreb 1958., 82, 99 – bilj. 3.) Takav je običaj bio i na kipu sv. Ivana u trogirskoj katedrali. (P. Andreis, *Povijest grada Trogira* II, Split 1978., 337 – opis iz 1681. godine. I. Babić, »Dometak razgovoru o kapeli svetog Ivana Trogirskog«, *Mogućnosti* 11-12, Split 1993., 156; C. Fisković, *Opis trogirske katedrale iz XVIII stoljeća*, Split 1940., 25.) U istom inventaru (l. 55v, 56v) popisani su ukrasi kapele i predoltarnici: *L'adobo della Capella cioè Damascho di parangon con la trina, et romana d'oro, con l'antipendio stesso, et doi cusini tutto fornito, con il tornaletto fornito con trina, et romana d'oro, con il casonzin dove stano le suddette robbe. ... Antipendio uno rizzo d'oro rosso vecchissimo et uno paonazo con figura di Santo vechio, et uno di corrido vechio. ... Un coro rosso serve per l'antipendio li giorni feriali.*

⁴ U vezi s izvorima izgledom Jurjevog oltara vidi A. Duplančić, »Opis oltara sv. Staša u splitskoj katedrali iz dvadesetih godina XVIII. stoljeća«, *Kulturna baština* 28-29, Split 1997., 75-94.

⁵ G. Praga, »Antichi inventari del tesoro di San Doimo di Spalato«, *Archivio storico per la Dalmazia*, vol. XX, a. X, fasc. 117, Roma 1935., 396 – popis stvari neophodnih za katedralu sastavljen 8. IV. 1497., ali bez navođenja titulara. Isti je dokument, ali iz drugog izvora, objavljen s prijevodom u *Zlatna knjiga grada Splita* I., Split 1996., 342-343.

⁶ Vatikanski arhiv – Rim, Congr. vescovi e regolari, visita ap. 80, l. 42v.

⁷ Vatikanski arhiv – Rim, Misc. arm. VII., vol. 100, l. 165-166.

⁸ NAS, S, br. 15, l. 3r-4v; oltar Milosrđa l. 4v. K. Prijatelj, *Barok u Splitu*, Split 1947., 40, 49 – bilj. 14. Također naređuje da se *imaginem pietatis* nakon rušenja stavi na drugo mjesto. C. Fisković, »Marko Antun de Dominis i naša likovna baština«, *Encyclopaedia moderna* 5-6, Zagreb 1967., 130.

⁹ Propagandin arhiv – Rim, Visite e collegi, vol. 2, 753-755.

¹⁰ NAS, KAS, br. 6, l. 16r, zapisnik kaptolske sjednice od 27. XII. 1654.: *circa obstructionem Portae Aquilonaris huius Metropolitanæ Ecclesiæ, erectionem Altaris, et Iconis Argentæe in eundem locum, nec non destructionem Podioli lignei hactenus sciti penes portam Majorem*. Kao što se vidi, u ovom veoma sažetom zaključku nije spomenuto o kojem je oltaru riječ, ali ćemo u nastavku pokazati da se radi o glavnom. Nije poznato koliko je vizitacija obavio Bondumier niti je sačuvan ijedan njihov zapisnik. U Cosmijevoj vizitaciji navode se tri: iz 1641., 1643. i 1652. godine. S obzirom na vrijeme potrebno za izvršenje naredbe, smatramo da se u zapisniku kaptolske sjednice misli na vizitaciju iz 1652. godine. Iako Cosmi u svojoj vizitaciji spominje Bondumierovu vizitaciju iz 1641. to je čini se pogreška jer je Bondumier prvu vizitaciju obavio 1642. što se vidi iz njenog odlomka u kojem se dvaput ističe da je prva i da je iz 1642., a objavljen je u S. Cosmi, *Constitutiones synodi dioecesiæ Spalatensis*, Patavii 1690., nepaginiranih sedam str. na kraju knjige.

¹¹ NAS, S, br. 47, l. 15r. K. Prijatelj, *op. cit.* (8), 40, 49 – bilj. 18-20.

Bartula o kojem se brinula obitelj Kuparić,¹² a koji se u vizitaciji kanonika Ivana Manole 1704. naziva Imena Marijinog.¹³

Za nas je ovdje posebno važna Bondumierova vizitacija jer je on naredio da se zatvore sjeverna vrata crkve, podigne (glavni) oltar i na njega postavi srebrna pala te sruši drvena podnica kraj glavnih vrata što je i urađeno do kraja 1654. godine.¹⁴ Navedeni su radovi uzbunili duhove plemića jer su smatrali da se tako smanjuju njihova prava i povlastice pa su se sastali 27. XII. 1654. i odlučili da će od vlasti zatražiti prekid radova. Istog je dana održana i sjednica kaptola na kojoj je zaključeno da će se tome oduprijeti, a za svog predstavnika izabrao je kanonika i generalnog vikara dr. Ivana Andriju Tommasea.¹⁵ Knez i kapetan Lorenzo Tiepolo izdao je sutradan odluku protiv Tommasea koji se na nju žalio providuru u Zadru. Generalni providur Lorenzo Delfin poništio je odluku 8. I. 1655., a novi providur Giovanni Antonio Zen 10. siječnja, jer knez nije bio ovlašten da se upliće u pitanja uređenja crkve jer takve stvari spadaju u nadležnost nadbiskupa i njegovih vikara.¹⁶

Iako bi se na temelju iznesenoga moglo pretpostaviti da je između 1652. i 1654. u sjevernoj niši Dioklecijanovog mauzoleja bio podignut novi Gospin oltar (tj. sv. Križa) i na njega stavljena srebrna pala Ivana Gerardova, mislimo da se Bondumierova naredba koju znamo samo na temelju kaptolskog zapisnika ipak odnosi na glavni oltar.

¹² NAS, S, br. 47, l. 15r. K. Prijatelj, *op. cit.* (8), 40, 49 – bilj. 15, 16.

¹³ NAS, S, br. 55, l. 25r. A. Duplančić, »Regesta zapisnika splitskoga Velikog vijeća od 1620. do 1755. godine«, *Grada i prilozi za povijest Dalmacije* 14, Split 1998., 103 – bilj. 382.

¹⁴ Vidi bilj. 10. O srebrnoj pali vidi u nastavku poglavlje Srebrna pala Ivana Gerardova.

¹⁵ NAS, KAS, br. 6, l. 16. O Tommaseu I. Ostojić, *Metropolitanski kaptol u Splitu*, Zagreb 1975., 271.

¹⁶ Arheološki muzej u Splitu (dalje AMS), arhivska zbirka, sign. 48 g 5, Statut grada Splita, prijepis iz 1671., 469-470; terminacija od 10. siječnja: *che dovendosi far fabbriche, riformationi, ò regulationi in cotesta Chiesa metropolitana, non le sia dà veruno inferito impedimento. Concorrendo Noi però con effetti di Giustitia alli dovuti riguardi dell'indemnità (sic!), e libertà ecclesiastica sempre protetta dalla religiosa mano del Prencipe le dicemo, ch'havendo il sudetto mandato per nullo giusta l'atto, sopra espresso Capitolo, Clero, et ecclesiastico ordine la sua ordinaria giurisdizione non estenda in caso di fabbriche moderationi e correctioni lasciando quelle ad arbitrio del Monsignor Illustrissimo Arcivescovo et suoi Vicarij, ne permetta, che da qualunque laico, che nella Chiesa non tiene Ius per fondatione ò dotatione le sia fatta oppositione ò impedimento et così eseguirà, et farà eseguire.* Isto, sign. 48 g 4, Zibaldone di documenti ..., l. 109. U ovoj odluci navodi se da je kneževa odluka izdana 28. prosinca, a u prethodnoj je nadnevak 27. prosinca. Oba dokumenta, s manjim razlikama, a prema prijepisu u Zibaldone, tiskao je L. Jelić, »Raccolta di documenti relativi ai monumenti artistici di Spalato e Salona«, *Bullettino di archeologia e storia dalmata* XVII, Spalato 1894., prilog, 37-39; on nije uzeo u obzir kraticu M(ore) V(eneto) uz godine pa je dokumente objavio kao da su iz 1654. Oba dokumenta sačuvana su u prijepisu i u Državnom arhivu – Zadar (dalje DAZd), arhiv obitelji Alberti, kut. 5, sign. 134, l. 7; i tu je razlika u datumima koji su prepravljani pa se za kneževu odluku navode nadnevcima 26. i 27. prosinca.

Brigu o Gospiu oltaru vodila je obitelj Kuparić (Cuppareo) koja je na njega postavila sliku Krista u Gospiu u krilu.¹⁷ Cosmi ga 1682., a potom Manola 1704. opisuju kao mramorni s dva stupa i tri anđela *ex ligno gypsato* na zabatu.¹⁸ Prema izjavi kanonika Duje Kuparića iz 1700., oltar je podigao i opskrbio ga potrebnim priborom njegov brat Bernard koji je ujedno nabavio fine tkanine za zidove kapele, a svod dao ukasiti slikama u zlatnim okvirima.¹⁹ Budući da Cosmi ne spominje slike na svodu, a njihov je naručitelj Bernard umro 1694.,²⁰ dobili smo vrijeme u kojem su nastale: između 1682. i 1694. godine. To je ciklus od osam prizora iz života Bogorodice koji je po staroj tradiciji pripisivan splitskom slikaru Marku Capogrossu, a u novije vrijeme atribuiran Pieteru de Costeru.²¹ Godine 1700. na oltaru se nalazila slika Gospe sa sv. Josipom i sv. Ivanom Trogirskim čiji se prikaz vjerojatno može vezati uz Ivana, trećeg brata Kuparića, koji je bio splitski kanonik i arhidakon, a 1684. postao trogirski biskup.²² Zato je vjerojatno da je uređenje kapele, postavljanje svoda i slike sa sv. Ivanom Trogirskim uslijedilo nedugo nakon Kuparićevog preuzimanja trogirske biskupije. Što se pak tiče godine podizanja samog oltara, nju određuju Cosmijeva vizitacija i godina rođenja Bernarda Kuparića pa se može pretpostaviti da je oltar sagrađen oko 1670. godine. Njegov položaj, premda skicozno, označen je na tlocrtu katedrale iz 1712. godine (o čemu više na kraju ovog rada).

¹⁷ NAS, S, br. 47, l. 15r, 49r. K. Prijatelj, *op. cit.* (8), 40, 49 – bilj. 15.

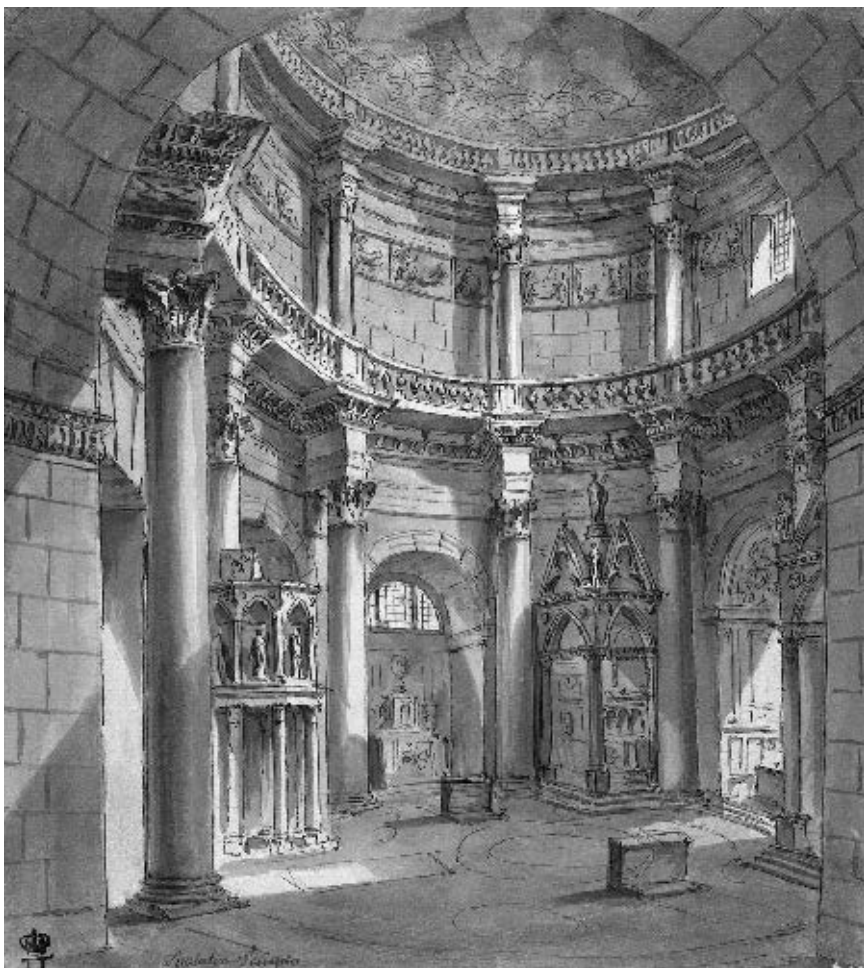
¹⁸ NAS, S, br. 47, l. 15r. NAS, S, br. 55, l. 25r. K. Prijatelj, *op. cit.* (8), 40, 49 – bilj. 16; R. Tomić, *Splitska slikarska baština*, Zagreb 2002., 119 – bilj. 192.

¹⁹ Kanonik Duje Kuparić darovao je 8. XII. 1700. taj oltar zajedno s pripadajućom opremom novoosnovanoj bratovštini sv. Josipa. NAS, arhiv crkve i bratovštine Sv. Duha, br. 1, l. 2v-4r: *l'Altare dedicato alla Santissima Vergine, nel quale vi è l'immagine del Glorioso Sant' Iseppo, eretto e proveduto delle supeletili sacre, in argento, et altro, come pure adornato de quadri nel volto con suazze dorate, e di rasetti all'intorno dalla buona memoria del quondam Sig.^r Bernardo suo fratello.* (DAZd, Centralni inspektorat za bogoštovlje, sv. XIX., l. 845r-846r – prijepis darovnice. *Raseto* je vrsta finog atlasa. G. Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia 1856., 553.) Budući da je Kuparićeva donacija (u matrikuli na listu 4r-5r) ujedno bila prva imovina bratovštine, donosimo njezin popis u prilogu I. Zbog izrade novog oltara sv. Dujma na tom mjestu, bratovštini sv. Josipa je ugovorom iz veljače 1767. ustupljena stara gotička kapela s oltarom sv. Dujma na koji je onda postavljen reljef usnulog sv. Josipa. I. Prijatelj-Pavičić – L. Čoralić, »Prilog poznavanju baroknih oltara u splitskoj katedrali«, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 26, Zagreb 2002., 71-72. Stari, Kuparićev oltar sv. Josipa prodan je bratovštini sv. Petra na Lučcu u studenom 1767. Isto, 81; da je oltar pripadao obitelji Kuparić, 82 – bilj. 1.

²⁰ Bernard je umro 9. IX. 1694. u dobi od 64 godine što znači da je rođen 1630. Pokopan je u Gospiju crkvi na Poljudu. Državni arhiv – Split (dalje DAS), splitske matice, knj. umrlih III, 78.

²¹ K. Prijatelj, *op. cit.* (8), 61-63; Z. Demori Staničić, »Gospin ciklus Marka Capogrossa«, *Restauracija umjetnina iz splitske katedrale*, Split 2000., preklonpica, [2-3]; Ž. Matulić Bilač, »Restauracija Capogrossovog svoda«, isto, [3]; R. Tomić, *op. cit.* (18), 116-123, 194; A. Duplančić, »Pabirci za poznavanje starije likovne baštine Splita«, *Kulturna baština* 32, Split 2005., 447. Slike, ali bez navođenja tematike, spominje Manolina vizitacija iz 1704. godine. R. Tomić, *op. cit.* (18), 119 – bilj. 192.

²² I. Ostojić, *op. cit.* (15), 188-189; D. Farlati, *Trogirski biskupi*, Split 2010., 432-436; umro je 1694. godine. Ovu novu sliku spominje Manolina vizitacija 1704. godine. NAS, S, br. 55, l. 25r. R. Tomić, *op. cit.* (18), 119 – bilj. 192. Oltar, dakle, nije podigao Duje Kuparić niti je slika naručena 1700. godine. I. Prijatelj-Pavičić – L. Čoralić, *op. cit.* (19), 69.

Clérissseauov crtež unutrašnjosti splitske katedrale iz 1757.

Za rekonstrukciju izgleda Gospinog oltara osnovni su nam izvori spomenute vizitacije i dokumenti dok crtež Charlesa-Louisa Clérisseaua iz 1757. nije pouzdan.²³ Usporedimo li propovjedaonicu i kapelu sv. Staša s njegovim prikazom, onda ćemo uočiti da je na propovjedaonici nacrtao nepostojeće kipove svetaca i izostavio skulpturu orla, a na kapeli sv. Staša nije prikazao jedan od kipova Navještenja dok je drugi pogrešno postavio na sredinu svoda kapele. Zbog tih netočnosti Clérissseauov crtež ne možemo uzeti kao mjerodavan za izgled oltara već samo kao svjedočanstvo o njegovu postojanju.²⁴

²³ Crtež je više puta objavljen: T. J. McCormik, *Charles-Louis Clérissseau and the genesis of neo-classicism*, New York-Cambridge 1990., 88; I. Prijatelj-Pavičić – L. Čoralić, *op. cit.* (19), 71; J. Belamarić, *Split: Od carske palače do grada*, Split 1997., 50.

²⁴ Usporedi R. Tomić, *op. cit.* (18), 119 – bilj. 192; I. Prijatelj-Pavičić – L. Čoralić, *op. cit.* (19), 69.

Glavni oltar splitske katedrale

Da bismo došli do novih spoznaja o glavnom oltaru, treba najprije kronološki iznijeti sve dostupne podatke o njemu. O izgledu oltara 1579. apostolski vizitator Valier kaže samo da ima drveni pozlaćeni tabernakul u kojem se čuvala euharistija i da je na oltaru srebrna pala,²⁵ a pohoditelj Priuli 1603. izvještava jedino da je tabernakul na oltaru i ne iznosi ništa поближе.²⁶ Iduće godine nadbiskup De Dominis bilježi da je drveni tabernakul malen, da je na oltaru srebrna pala, da je menza izvrsno pričvršćena uz stipes, a antependiji vrlo siromašni i trošni.²⁷ On je tabernakul dao maknuti i postaviti na oltar sv. Staša gdje ga je u siječnju

²⁵ Sign. iz bilj. 6, l. 42r (*tabernaculo ligneo deaurato, et honorifico*), 44r.

²⁶ Sign. iz bilj. 7, l. 164.

²⁷ NAS, S, br. 15, l. 3v-4r (*tobaleas vero et antependia pauperrima discissa et corrupta*), 33r. Zanimljiva je De Dominisova primjedba da su moći postavljene u sredini stipesa, ispod menze, i da je to vidio u mnogim oltarima koji su srušeni u gradu. Isto, l. 4r: *sepulcrum vero reliquiarum supponatur esse in medio stipitis sub mensa, ut passim S. D. Rev.ma invenit in multis altaribus huius civitatis, quae fuerint destructa*. To je očito ostatak starokršćanskog štovanja mučenika i jedna od faza razvoja oltara.

1625. zatekao vizitator Garzadori koji kaže da je glavni oltar od kamena i da ima pomični oltar.²⁸ Srebrna pala, koja je prije *novog podizanja* glavnog oltara bila na njemu, tada se nalazila sa strane oltara sv. Dujma²⁹ pa zaključujemo da je novi glavni oltar podignut oko 1620. godine. Tu pretpostavku potvrđuje oporuka Jakova Cerinea iz travnja 1620. koji je bratovštini Presvetog Sakramenta ostavio 25 dukata za izradu tabernakula za glavni oltar.³⁰ Kako to nije napravljeno predstavnici bratovštine Presvetog Sakramenta žalili su se Garzadoriju zbog premještanja tabernakula i molili ga da posreduje kod nadbiskupa Ponzonija da ga vrati na prvobitno mjesto. Ponzoni je obećao da će u roku od sljedeće dvije godine *podići dolično svetohranište na glavnom oltaru te za to potrošiti 300, pa i 400 mletačkih dukata*,³¹ ali to nije izvršio jer u izvještaju Petra Nicolinija, prokuratora bratovštine Presvetog Sakramenta, iz 1689., stoji da je bratovština nabavila tabernakul *di marmi finissimi di diuersi colori*.³² Premda Farlati piše da ga je dao izraditi Ponzoni,³³ opovrgavaju ga Nicolinijev navod i Cosmijev podatak iz 1682. da je napravljen nedavno.³⁴

Što se pale tiče, ona je vjerojatno od vremena Garzadorijevog pohoda, odnosno nešto prije, još uvijek stajala kraj oltara sv. Dujma pa je Bondumier naredio da se vrati na prvobitno mjesto. Tu je ostala najkasnije do svibnja 1665. kada je popisana u riznici, a to ukazuje na bitnu promjenu glavnog oltara, tj. da se više nije uklapala u novu cjelinu. Navedeni radovi, zajedno s još nekima, potakli su opisani prosvjed gradskih plemića 1654. godine.

Sukladno ovakvom tumačenju, treba drukčije datirati stražnji antependij glavnog oltara koji se u literaturi najčešće vezivao uz današnji izgled oltara i tumačio kao kasno izvršenje legata kanonika Jeronima Natalisa. Naime, uz rub stražnjeg mramornog predoltarnika nalaze se inicijali H(ieronymus). N(atalis). C(anonicus). S(palatensis). i grb njegove obitelji³⁵ dok je biskupski grb u sredini

²⁸ Sign. iz bilj. 9, 753.

²⁹ Sign. iz bilj. 9, 755: *A latere eiusdem altaris adest Pala argentea multis imaginibus ornata, quae olim super altare maius ante ipsius novam constructionem asservabatur.*

³⁰ R. Tomić, »Oporuka Jakova Cerinea«, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 19, Zagreb 1995., 116, 118 (*Ducati venti cinque d'esser spesi nel Tabernacolo che si dovera fare all'Altar grande*). Cerineova oporuka je od 1. IV. 1620., a predana je općinskom kancelaru 28. III. 1622.

³¹ Sign. iz bilj. 9, 915. S. Kovačić, »Marko Antun de Dominis na čelu splitske crkve«, *Marko Antun de Dominis splitski nadbiskup, teolog i fizičar*, Split 2006., 53.

³² J. A. Soldo, »"Varia" samostana sv. Lovre u Šibeniku«, *Izdanje Historijskog arhiva u Splitu* 6, Split 1967., 217. O Nicolinijevom izvještaju vidi u nastavku poglavlje Izvještaj P. Nicolinija.

³³ D. Farlati, *Illyricum sacrum* III, Venetiis 1765., 502: *Tabernaculum marmoreum ad divinam Eucharistiam asservendam pulcherrime caelatum, singulari artificio perfectum, aeneis signis atque operibus inauratis ornatum altari summo aedis Metropolitanae imposuit, quod bini Angeli e candido marmore suis manibus hinc atque hinc sustentant.*

³⁴ NAS, S, br. 47, l. 14r. R. Tomić, *op. cit.* (30), 116; R. Tomić, *op. cit.* (18), 74 – bilj. 113. Cosmi je sigurno točniji jer je mogao biti bolje obaviješten nego Farlati koji pogrešno piše da su ona dva velika andela od bijelog mramora i da je cijeli glavni oltar podigao Ponzoni. Cosmijevo *recenter perfectum* ne mora značiti doslovce jer i u izvještaju o stanju nadbiskupije 1688. za De Dominisov kor kaže da je *recenter additum*.

³⁵ C. Fisković, *O splitskom književniku Jurju Dragišiću de Carisu*, Split 1962., 19, 30 – bilj.

Svetohranište glavnog oltara

prazan i tako otežava određivanje vremena nastanka antependija. Budući da se Natalis zbog starosti odrekao kanonikata 1657.,³⁶ vjerojatno je antependij izrađen prije te godine jer nosi kraticu njegove kanoničke časti. Nasuprot tome, ona se ne spominje 1663. u zapisu o njegovoj smrti u matičnoj knjizi,³⁷ a natpis na nadgrobnoj ploči ističe da je nekoć bio kanonik (*olim canonicvs*).³⁸ Zbog svega navedenoga smatramo da je antependij nastao u vrijeme dok je Natalis bio kanonik, točnije između 1652. i 1654., kada su po Bondumierovoj naredbi izvedeni

51; I. Ostojić, *op. cit.* (15), 266, sl. 72 uz str. 265; R. Tomić, *Barokni oltari i skulptura u Dalmaciji*, Zagreb 1995., 58, sl. na str. 59. Sliku u boji vidi u K. Prijatelj – N. Gattin, *Splitska katedrala*, Zagreb-Split 1991., 168.

³⁶ I. Ostojić, *op. cit.* (15), 266, 273-274.

³⁷ C. Fisković, *op. cit.* (35), 30 – bilj. 50 (upis); I. Ostojić, *op. cit.* (15), 266. Natalis je umro u dobi od 79 godina.

³⁸ C. Fisković, *op. cit.* (35), 30 – bilj. 50; I. Ostojić, *op. cit.* (15), 266.

Glavni oltar splitske katedrale prema koru

radovi na glavnom oltaru.³⁹ Osim toga, mislimo da je prvotno bio na prednjoj strani oltara i da je nakon Cosmijeve vizitacije premješten na stranu kora 1694. (o čemu niže). Postojanje Natalisovih inicijala i obiteljskog grba na pročelju oltara nije neobično jer se i na antependiju oltara iz crkve sv. Marije *de Taurello* nalazi grb obitelji De Caris (Dragišić).⁴⁰

U sklopu nastavka uređivanja glavnog oltara, bratovština Presvetog Sakramenta nabavila je (oko 1660.?) svetohranište od raznobojnog mramora, koje spominje Cosmi 1682., i uklonjena je srebrna pala Ivana Gerardovog koja više nije

³⁹ C. Fisković je zbog Natalisovog grba i inicijala mislio da je oltar podignut za njegova života, a ne kako se do tada smatralo između 1682. i 1704. godine. C. Fisković, *op. cit.* (35), 30 – bilj. 51.

⁴⁰ C. Fisković, *op. cit.* (35), 18-19; I. Ostojić, *op. cit.* (15), 185. Oltar je danas u crkvi na Sustipanu. O oltarima iz sv. Marije *de Taurello* vidi A. Duplančić, »Nepoznati tlocrt samostana sv. Marije *de Taurello* u Splitu«, *Kačić* XXVI, Split 1993., 476-480.

Prednja strana oltara

mogla stajati zajedno s novim tabernakulom.⁴¹ Ta se promjena vjerojatno zbila najkasnije do svibnja 1665. jer je pala tada popisana u riznici.⁴²

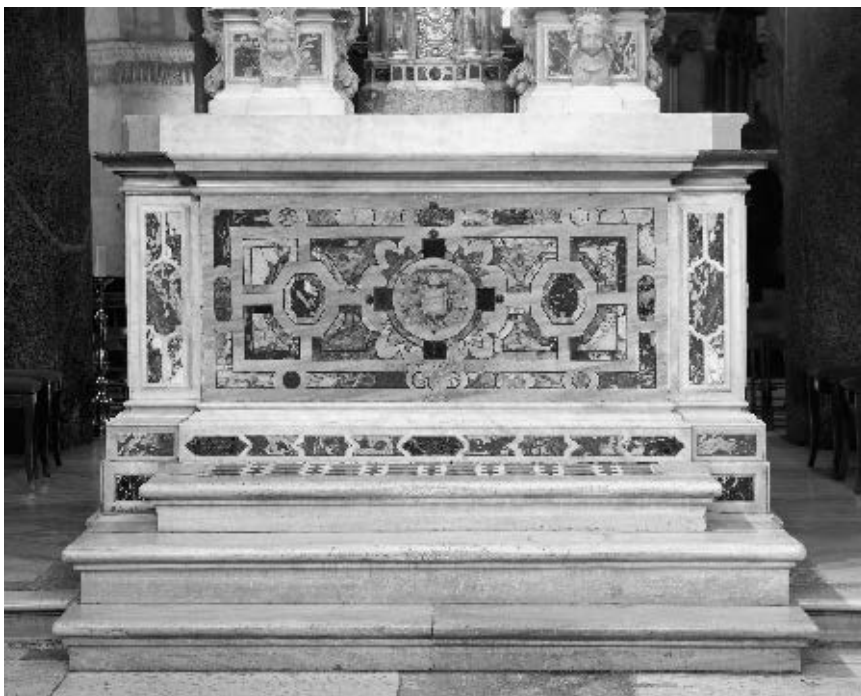
Cosmi u svom opširnom zapisniku pastirskog pohoda 1682. kaže da je mramorno svetohranište nedavno izrađeno i da su oko njega mali pozlaćeni drveni kipovi koji ne odgovaraju vrijednosti tabernakula pa bi ih bilo bolje zamijeniti mjedenima.⁴³ Osim toga, vidio je u gornjem dijelu oko tabernakula neke oštećene ukrase. Antependij i drvene stepenice na strani kora bili su nedolični i istrošeni od starosti, a bočnim stranama oltara nedostajao je neki ukras. Zato je naredio da se antependij i stepenice poprave.⁴⁴ Očito je, dakle, da predoltarnik s Natalisovim i biskupskim grbom nije tada bio straga te da bočne strane oltara nisu bile ukrašene kao što su danas. Zato zaključujemo da je nakon Cosmijeve vizitacije oltar preuređen tako da je Natalisov predoltarnik premješten, a prednja i bočne strane

⁴¹ Tabernakul je 1962. maknut u sakristiju, a 2008. vraćen je na oltar. Prema inventaru iz 1704., na vrhu je imao mali križ (vidi bilj. 49) za koji je vizitator Manola naredio da se zamijeni likom uskrslog Krista. (NAS, S, br. 55, l. 33r.) Taj kipić popravio je tokar (*tornidor*) Domenico Mezzi i za to mu je 30. XII. 1773. plaćeno 7:10 lira. (NAS, KAS, br. 223, l. 222 desno.) Sliku tabernakula dok je privremeno bio u sakristiji vidi u R. Tomić, *op. cit.* (35), 179. Slično svetohranište bilo je i na glavnom oltaru iz 1678. u crkvi na Poljudu. D. Domančić, »O novim preinakama u franjevačko crkvi na Poljudu u Splitu«, *Kulturna baština* 7-8, Split 1978., 115-118; R. Tomić, *op. cit.* (35), 62; L. Krivić, *Franjevačka crkva i samostan u Splitu na Poljudu*, Split 1990., 14, 18, 58, 65. Prema Krivićevoj bilješci na primjerku knjige u vlasništvu autora ovog rada, na oltaru je bila upisana godina MDCLXXVIII.

⁴² Vidi bilj. 78..

⁴³ On ne kaže koji su to kipovi. Nisu li to možda bila dva drvena pozlaćena anđela koji se kao stari navode 1704. u prostoru bratovštine Presvetog Sakramenta. NAS, KAS, br. 94, l. 78: *Angioli di legno Vecchi dorati in Scola n° 2.*

⁴⁴ NAS, S, br. 47, l. 14r, 48r (*Ostiolum tabernaculi ex parte chori reformatur; sicuti etiam antependium, et gradus lignei ex eadem parte*). R. Tomić, *op. cit.* (18), 74 – bilj. 113.

Stražnja strana oltara s Natalisovim grbom

dobile su novu mramornu oblogu.⁴⁵ Vjerojatno je opisana preinaka izvršena 1694. jer u lipnju te godine Cosmi piše iz Venecije kanoniku Nikoli Gaudentiju kako bi bilo bolje da se predoltarnici izrade od mramora.⁴⁶ Iako ne kaže o kojem se oltaru radi, nesumnjivo je riječ o glavnom jer se o onom u sjevernoj niši katedrale brinula obitelj Kuparić, a oltari sv. Dujma i sv. Staša dobili su nove antependije 1730. odnosno 1768. godine.⁴⁷ Osim toga, on o predoltarnicima piše u množini što upravo odgovara izradi triju novih strana glavnog oltara. Da su opisani radovi obavljani prije ožujka 1700. govori i izostanak njihova spomena u zapisnicima

⁴⁵ Tomić ističe osobitu vrsnoću izrade novog stipesa. R. Tomić, *op. cit.* (35), 62. Sliku u boji vidi u K. Prijatelj – N. Gattin, *op. cit.* (35), 167. Možda je dotadašnja mramorna menza, zajedno s okvirom od grčkog mramora, ona koja je 1704. popisana na groblju kraj katedrale: *Una pianca di Marmo sta fori per andar nel Cimiterio n°1. Sfassa di Marmo Greco in detto loco di detta pianca in tocchi n° 3.* (NAS, KAS, br. 94, l. 78v, inventar bratovštine Presvetog Sakramenta od 30. V. 1704.) Nije nemoguće da je upravo ona 1714. upotrijebljena za oltar u novoj kapeli crkve sv. Marije *de Taurello*. A. Duplančić, *op. cit.* (40), 476.

⁴⁶ AMS, arhivska zbirka, sign. 50 b 48/1, l. 19v, pismo od 26. lipnja: *Hò inteso quanto occorre per le spese in splendor della Chiesa. Mi figuro, che gli antependij si faranno di marmo; e per mio senso, è meglio. Resta la Croce; et io studierò il modo di perfettionarla se ben sono occorse qui tante spese per proveder mè, e la mia famiglia ...* O križu vidi u nastavku poglavlje Nadbiskupski križ.

⁴⁷ A. Duplančić, *op. cit.* (4), 80; I. Prijatelj-Pavičić – L. Čoralić, *op. cit.* (19), 69-86.

bratovštine Presvetog Sakramenta koji su sačuvani od tada.⁴⁸ U inventaru bratovštine iz 1704. oltar je opisan kao mramorni,⁴⁹ a u Manolinoj vizitaciji zapisano je da su cijeli oltar, njegovo podnožje i stepenice od mramora.⁵⁰ U Cupillijevoj vizitaciji iz 1709. kaže se da su prednji antependij i bočne strane izrađeni troškom bratovštine Presvetog Sakramenta.⁵¹

Sljedeću fazu uređivanja glavnog oltara predstavlja postavljanje kasetiranog svoda s Pončunovim slikama. Temeljiti i iscrpni Cosmi ga ne spominje 1682., a Nicolini ga 1689. nabraja u inventaru koji je nabavila bratovština Presvetog Sakramenta,⁵² zajedno s pet anđela koji drže viseće svijećnjake (lampade), što znači da su izrađeni između tih godina. Nije isključeno da je ovaj svod zajedno s onim iznad Kuparićevog Gospinog oltara (poslije 1682., a prije 1694.) dio iste

Bočna (južna) strana oltara

⁴⁸ NAS, KAS, br. 226, knjiga zapisnika sastanaka bratovštine Presvetoga Sakramenta koja počinje 7. III. 1700. Za ovu prigodu pregledali smo zapisnike do 1710. (I. 25).

⁴⁹ NAS, KAS, br. 94, I. 77r, inventar bratovštine Presvetog Sakramenta od 30. V. 1704.: *l'Altare Maggior di Marmo fino, con due pedestali, con li Angioli, guarnito al suo bisogno n° 1. Angeli di legno nel detto Altare n° 2. Tabernacolo Grande di legno dorato, sostenuto dalli sudetti doi Angeli n° 1. Tabernacolo di Marmo fino sta sul detto Altare n° 1. Croceta di legno sul detto Tabernacolo n° 1. Crocefisso Grande sopra il detto Altare di legno n° 1. Angeli sopra l'Altare sudetto, che tengono le lampade n° 5.* Inventar je šest mjeseci stariji od Manoline vizitacije koja je obavljena u studenom i prosincu.

⁵⁰ NAS, S, br. 55, I. 24v.

⁵¹ NAS, S, br. 61, I. 35v (nove folijacije). I. Ostojić, »Stara bratovština Presv. Tijela Kristova u Splitu«, *Bogoslovska smotra* 3, Zagreb 1976., 309.

⁵² J. A. Soldo, *op. cit.* (32), 217.

zamisli jer su nastali otprilike u isto vrijeme. U to se uklapaju i slike koje su bile na svodovima kapela sv. Dujma i sv. Staša, a koje je oko 1700. izradio Bortolo Bossi.⁵³ Ostaje, međutim, nepoznanica gdje su Pončunove slike bile prije nego su postavljene u svod i u tron za izlaganje Presvetog.⁵⁴

Isto tako, još uvijek nemamo odgovor na pitanje kada su točno nastali drveni anđeli s tronom⁵⁵ i tko ih je izradio. Budući da ih Cosmi i Nicolini ne spominju, znači da su nabavljeni nakon 1689., a prije 1704. kada ih nalazimo u popisu imovine bratovštine Presvetog Sakramenta i u Manolinoj vizitaciji.⁵⁶ Dodamo li ovome činjenicu da u zapisnicima bratovštine koji su sačuvani od početka ožujka 1700.⁵⁷ nema odluke o nabavi ni podataka o troškovima za njih, to znači da su

Bočna (sjeverna) strana oltara

⁵³ K. Prijatelj, *op. cit.* (8), 40, 64; A. Duplančić, *op. cit.* (4), 82, 84; R. Tomić, *op. cit.* (18), 129-133; A. Duplančić, *op. cit.* (21), 446-447.

⁵⁴ K. Prijatelj, *Neobjelodanjeni ciklus slika Mateja Ponzonija-Pončuna*, Split 1974., 19 – bilj. 10; R. Tomić, *op. cit.* (18), 74. Ponzoni je umro između 1663. i 1675., vjerojatnije bliže prvoj godini jer je tada imao 79 godina.

⁵⁵ Četiri Ponzonijeve slike, koje su umetnute u tron, popravio je 1750. kapelnik i slikar Giuseppe Zangiacomi za što mu je bratovština Presvetog Sakramenta početkom iduće godine platila 35 lira: 1751. 2. Gennaio. *Al Signor Giuseppe Zangiacomi Pitor per haver governato li 4 quadri sopra il Tabernacolo L. 35:-*. NAS, KAS, br. 223, knjiga bratovštine Presvetog Sakramenta, I. 181 (desno). M. Grgić, *Glazbena kultura u splitskoj katedrali od 1750. do 1940. godine*, Zagreb 1997., 33.

⁵⁶ NAS, S, br. 55, I. 24v.

⁵⁷ Vidi bilj. 48.

kupljeni prije te godine. Ako prihvatimo da je stipes oltara dobio današnji izgled 1694., onda se i nabava anđela može datirati oko te godine, tj. nakon završetka radova.⁵⁸ Navedeni je inventar iz 1704. važan jer potvrđuje da je oltar u cjelini bio vlasništvo bratovštine. Isti se opis ponavlja 1705., a sličan je i u kasnijim inventarima.⁵⁹ Zanimljivo je, međutim, da se u njima ne navodi kasetirani svod premda ga Nicolini nabraja kao dio imovine bratovštine.⁶⁰

Na drugom je mjestu već pretpostavljeno da iza narudžbe oltara *u smislu izbora tipologije, ikonografije i majstora* stoji nadbiskup Cosmi.⁶¹ Ovdje izneseni podaci (Cosmijev put u Veneciju 1694., njegova briga o izgledu antependijâ i narudžba velikog križa)⁶² osnažuju tu pretpostavku i čine je uvjerljivom. Osim toga, oni još više usmjeravaju traženje autora oltara upravo u Veneciji. Što se pak tiče njegove tipologije, ona je u Splitu mogla biti lako prihvaćena s obzirom na to da je još od 1532. u riznici katedrale postojala pokaznica Katarine Dražojević koju tvore dva anđela koji nose kutiju za izlaganje Presvetog.⁶³ Dapače, već inventar riznice iz 1400. spominje jednu pokaznicu tog tipa⁶⁴ što ponavljaju popisi iz 1472., 1493.⁶⁵ i 1497. godine.⁶⁶ Dodajmo ovome da je isti motiv bio dostupan i putem bakroreza u knjizi Domenica Fontane iz 1590. u kojoj je objavljen izgled tabernakula u kapeli sv. Jaslica pape Siksta V. u crkvi Santa Maria Maggiore u Rimu.⁶⁷

⁵⁸ Najnovije tumačenje o oltaru daje D. Premerl, »Glavni oltar splitske katedrale – tipologija, ikonografija i hipoteza o naručitelju«, *Sic ars deprenditur arte*, Zagreb 2009., 419-437.

⁵⁹ NAS, KAS, br. 94, l. 80-82 (1705.), 118 (1741.), 177 (1744.), 116 (1751.).

⁶⁰ Godine 1704. popisane su u vlasništvu bratovštine (u njenoj kapeli i prostorijama) sljedeće slike: *Pala nell'Altar della Scola n° 1* (l. 77r), *Quadri Grandi n° 7*, *Detti piccioli con suazze verde rotii n° 3*, *Uno coll'Imagine di Crocefisso n° 1*, *Altro coll'Imagine di Santa Teresa n° 1* (NAS, KAS, br. 49, l. 78r). Bratovština je dobila i jednu sliku grba: *Una Litiera di ferro dorata, et un paro Guanti di seda con Oro, con Un Quadro sua Arma dell'eredità Cipci*. Isto, l. 78v.

⁶¹ D. Premerl, *op. cit.* (58), 431-432.

⁶² Vidi bilj. 46 i poglavlje Nadbiskupski križ. O Cosmiju i umjetninama vidi A. Duplančić, »Prilog poznavanju slikara i umjetnina u Splitu od sredine XVII. do sredine XVIII. stoljeća«, *Mogućnosti* 10-12, Split 2011., 95-104.

⁶³ D. Diana – N. Gogala – S. Matijević, *Riznica splitske katedrale*, Split 1972., 30, 79, sl. 35; D. Diana, *Liturgijsko srebro grada Splita*, Zagreb – Split 1994., 26, 65, tab. X. Katarina je bila iz roda Martinušić. M. Ivanišević, »Pravila bratovštine svetoga Staša u Splitu«, *Grada i prilozi za povijest Dalmacije* 12 (Božić-Bužančić zbornik), Split 1996., 288-289.

⁶⁴ D. Farlati, *op. cit.* (33), 349: *Imagines duas parvas Angelorum cum una Cassella cristalli argenti aurati cum una tabula lignea, ponderis libr. duarum, unc. XI. ad dictum pondus*; G. Praga, *op. cit.* (5), 389.

⁶⁵ G. Praga, *op. cit.* (5), 392, 393.

⁶⁶ C. Fisković, »Nekoliko dokumenata o našim starim majstorima«, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* LII/1935-1949, Split 1950., 195.

⁶⁷ D. Fontana, *Della trasportazione dell'obelisco vaticano et delle fabbriche di nostro signore papa Sisto V.*, Roma 1590., l. 107; u drugom izdanju Roma-Napoli 1590.-1604., na l. 93. Arheološki muzej u Splitu ima prvo izdanje, a ne drugo kako se navodi u literaturi. Vidi sliku u A. Bacotich, »Ancora delle stampe di Natalio Bonifazio da Sebenico (1538-1592)«, *Archivio storico per la Dalmazia*, vol. XX, a. XI, fasc. 120, Roma 1936., 534. M. Pelc, *Natale Bonifacio*, Zagreb-Šibenik 1997., 109; D. Premerl, *op. cit.* (58), 426, 434 – bilj. 28.

Zadnji poznati nam građevinski radovi oko glavnog oltara prije kraja XVIII. st. datiraju iz sedamdesetih godina. Mletački kipar G. M. Morlaiter izradio je 1767. novi oltar sv. Dujma na sjevernoj strani katedrale,⁶⁸ ali je prijenos svečevih moći obavljen tek 1770. godine.⁶⁹ Za taj izuzetan događaj dodatno je uređena crkva i obavljeno ujednačavanje podova. Oko glavnog oltara izvedeno je popločavanje i postavljene su mramorne stepenice,⁷⁰ a prethodno su obojane i uređene klupe koje su bile u prolazima sa strana glavnog oltara.⁷¹ Na njima su inače sjedili celebranti, a te su prolaze ukrašavale crvene svilene tkanine i koža sa zlatotiskom.⁷²

⁶⁸ R. Tomić, *op. cit.* (35), 131-137, 205; I. Prijatelj-Pavičić – L. Čoralčić, *op. cit.* (19), 76-81; M. Ivanišević, »Crkve i likovi svetoga Dujma«, u: A. Duplančić – M. Ivanišević – S. Kovačić, *Sveti Dujam: štovanje kroz vjekove*, Split 2004., 141-143.

⁶⁹ A. Duplančić, »Pisana riječ o svetome Dujmu«, u: A. Duplančić – M. Ivanišević – S. Kovačić, *op. cit.* (68), 59-61.

⁷⁰ NAS, KAS, br. 223, l. 216 (desno), 25. V. 1770., predsjednicima bratovštine Andriji Cambiju i Ivanu Dandriji: *Per contate al Signor conte Andrea Cambi Presidente, e Collega, che soprintendese al lavoro del Lastricato per spese occorse per il sudetto Lastricato, e scalini dell'Altar Maggiore L 3284:-8*. NAS, KAS, br. 230, nepag., ad 1770. Slično u NAS, KAS, br. 132, l. 126, ali je tu potvrda datirana 23. travnja i navedeno je da su stepenice od mramora. Ostatak za dvije mramorne stepenice Cambiju je isplaćen 1774. i 1775. godine. NAS, KAS, br. 223, l. 223 (desno), 1. VI. 1774., 120 lira; l. 226 (desno), 20. X. 1775., 204:17 lira. Isto u NAS, KAS, br. 132, l. 125. Ime Cambijevog *collega*, Ivan Dandria, doznajemo na drugom mjestu.

⁷¹ NAS, KAS, br. 223, l. 213 (desno), 22. VIII. 1768.: *Per due mezzi Banchi posti apresso quelli, che esistevano ne latti dell'Altra Maggior per riparo dei Coridori, e Damaschi L 23:14. Detto: Per due appoggi di noghera nesessari a tener discoste le Persone che sedono nelle Banche tengono con cio riparati, e difesi li Damaschi, ferramenta, e fattura L 44:-. Detto: Per far incordellar i coridori Cordella Fiumana Brazza vinti cinque e mezzo fattura al Mistro che li agiustò dove occorreva L 12:-7; l. 215 (desno), 5. V. 1770.: *In tale occasione fatto colorir le Banche, e latti dell'Altar Maggiore ... L 31:-6*. NAS, KAS, br. 230, nepag., ad 5. V. 1770.; tu piše *à Latti* što je točnije. Na Andrićevom tlocrtu i presjeku katedrale iz 1852. nema nikakvih klupa. (D. Kečkemet, *Vicko Andrić arhitekt i konzervator 1793-1866*, Split 1993., tab. III, IX, slika u bojama na ovitku.) U Yriarteovoj knjizi iz 1878. uz glavni oltar i oltar sv. Dujma vide se sjedala slična korskima. (C. Yriarte, *Les bords de l'Adriatique et le Monténégro*, Paris 1878., sl. ad str. 261; u popisu slika na str. 632: *Intérieur du temple du palais de Dioclétien. Dessin de H. Clerget, d'après une photographie*. Hrvatski prijevod: *Istra i Dalmacija: putopis*, Zagreb 1999., 149. Ista je slika otisnuta na posebnom listu s legendom *Stolna Crkva u Splitu*, možda oko 1890.) Nasloni sjedala uz glavni oltar vide se u knjizi *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Dalmatien*, Wien 1892., 261. Ista je slika tiskana u hrvatskom prijevodu *Dalmacija iz djela Austro-Ugarska Monarhija opisana i ilustrovana*, Spljet 1892., 325, a zatim ponovno u L. Jelić – F. Bulić – S. Rutar, *Vodja po Splitu i Solinu*, Zadar 1894., tab. X.*

⁷² NAS, KAS, br. 94, l. 177v, inventar iz 1704.: *Spaliere dai lati dell'Altar Maggior di brocadello rosso n° 2; l. 78r: Coridori attaccati ai lati dell'Altar Maggior, et la Scolla fornita de medesimi* [broj nije naveden]. U inventaru iz 1741. (isto, l. 118r): *Spaliere di Damasco rosso con suoi Frisi di Veludo galonati, e Franze per la Capella del Santissimo*. NAS, KAS, br. 223, l. 213 (desno), 22. VIII. 1768.: *Per perservar i Coridori, e Damaschi occorse le seguenti spese. Per serar i due Fori a Latto delle Colonne dell'Altar Maggiore Tavole Fiumane sei, morali quattro, Chiodi Canali No 100:- e fattura al Marangon in tutto spesi L 31:-*. Za oblaganje zidova katedrale crvenim damastom vidi A. Duplančić, *op. cit.* (13), 102-103. Godine 1768. bratovština sv. Dujma nabavila je iz Venecije osam pozlaćenih drvenih okvira

Ako sada, nakon »dokaznog postupka«, pokušamo sažeti podatke o mijenama glavnog oltara, dobit ćemo sljedeću kronologiju:

- od prije 1579. do oko 1610. (?) – drveni pozlaćeni tabernakul; srebrna pala
- oko 1610. (?) – tabernakul premješten na oltar sv. Staša; srebrna pala stavljena kraj oltara sv. Dujma
- oko 1620. – podizanje novog kamenog oltara
- 1620. – J. Cerineo ostavlja prilog za izradu novog tabernakula
- 1652. – 1654. – podizanje novog oltara s mramornim predoltarnikom s nadbiskupskim grbom te inicijalima i grbom kanonika J. Natalisa; srebrna pala vraćena na oltar
- oko 1660. (?) – nabava mramornog svetohraništa; srebrna pala spremljena u riznicu (prije 1665.)
- između 1682. i 1689. – nabava kasetiranog svoda s pet anđela
- 1694. – izrada prednjeg mramornog antependija i bočnih strana; Natalisov predoltarnik premješten na stranu kora
- oko 1694. – nabava dvaju anđela s tronom

Iako navedene godine i promjene imaju svoje uporište u dokumentima, još uvijek uz neke stoji upitnik i riječ *vjerojatno* jer nam pregledana građa nije pružila više. Ipak nam ostaje nada da će se naći određeni zapisi koji će ukloniti barem neke od njih.

Ovoj kronologiji treba još dodati i neuočeni podatak o rastavljanju gornjeg dijela oltara početkom XX. stoljeća. Naime, 1905. isusovcima su povjerene svi-banjske pobožnosti u katedrali pa su oni uklonili dva drvena anđela s tronom, na kojem je na prednjoj strani slika uznesenja Marijinog, i umjesto njih postavili drveni kip Gospe Lurdske. Nije nam poznato koliko je trajala ta zamjena, ali vjerojatno nije dugo jer je izazvala ogorčenje javnosti i reakciju u novinama.⁷³

Srebrna pala Ivana Gerardova

Katedrala je imala dvije srebrne pale. Jedna s prikazom Bogorodice s Djetetom i dvanaest apostola spominje se već 1342. na oltaru sv. Dujma. Drugu je 1369. izradio Ivan Gerardov iz Pesara, a nalazila se na glavnom oltaru. Starija pala rastavljena je nakon 1400. i spremljena u riznicu, gdje se i danas nalaze njeni dijelovi, a u čijim se popisima može pratiti od 1493. godine.⁷⁴

za uokvirivanje damasta za novu svečevu kapelu. I. Prijatelj-Pavičić – L. Čoralić, *op. cit.* (19), 77.

⁷³ Stari Splićanin, »Iz katedrale«, *Jedinstvo*, Split 19. V. 1905., god. XII., br. 40, 3: *Radi večernjih obreda, bez obzira na mile historičke uspomene, bez pitanja kaptola, Dominisova tribuna* (tj. tron – o. p.) *sa Gospinom slikom i sa ona dva anđela, koji je drže, dignuta je, a na oltar je stavljen jedan kip. ... kip od bojadisanog drva, bez ikakve vrijednosti ... Gospi od Lourdesa mjesto je u špilji od Lourdesa, može biti i drugdje svuda.* Ispod članka je napomena uredništva: *Pušteno ovo u list, jer je ovako.* Na istoj stranici je nepotpisani članak »Arčibiskup Marco Antonio Dominis« u kojem se spominju nadbiskupski tron, slike papâ, nadbiskupski grob i tron s anđelima, ali s brojnim povijesnim netočnostima. I tu se kaže da Gospine slike *što je Dominis dao naslikati za tribunu* više nema.

⁷⁴ G. Praga, *op. cit.* (5), 393-394 (inventar iz 1493.); C. Fisković, *op. cit.* (66), 195 (inventar

Pala Ivana Gerardova bila je od srebra i pozlaćena, s likovima u reljefu ili u punoj plastici jer su se mogli izvaditi da bi bili poslani na vještačenje u Veneciju.⁷⁵ Vizitacija O. Garzadorija iz 1625. govori da je imala brojne likove,⁷⁶ a sudeći po Priulijevim riječima iz 1603., čini se da je imala oslikane drvene vratnice.⁷⁷ Na to upućuje i inventar riznice iz 1665. u kojem se navodi da je zatvorena.⁷⁸ De Dominisova vizitacija iz 1604. i Cosmijeva iz 1682. kažu pak da je bila sastavljena iz dva dijela,⁷⁹ a stihovi pjesnika Jerolima Kavanjina (oko 1700.) da bila je izrađena po uzoru na znamenitu *palu d'oro* iz crkve sv. Marka u Veneciji.⁸⁰ Priuli i De Dominis su je zatekli na glavnom oltaru, a vizitator Garzadori ju je vidio sa strane oltara sv. Dujma.⁸¹ Pala je bila u funkciji i štovana još 1652. (Bondumierova vizitacija) i 1654. (kaptolska sjednica), ali je 1665. nalazimo u riznici.

Nakon što je u prosincu 1739. nadbiskup Antun Kačić obavio rekognosciranje moći sv. Dujma, odlučeno je da se izgradi novi svečev oltar s rakom.⁸² Da bi se prikupila potrebna sredstva, odlučeno je da se upotrijebe razbijena srebrnina i stara pala te je kaptol na sjednici održanoj 24. III. 1742. izabrao arhiepiskop Cezara Šilovića i kanonika Ivana Maffeija da u njegovo ime vode brigu o tome.⁸³ Tri dana kasnije oni su došli zajedno s Ivanom Krstiteljem Ivelliom, kao

iz 1497.); K. Prijatelj, »Srebrne pale splitske stolne crkve«, *Anali Historijskog instituta u Dubrovniku* I., Dubrovnik 1952., 247-253; isto u *Studije o umjetninama u Dalmaciji* I., Zagreb 1963., 17-23, s dodatkom o knjizi A. Lipinskog. Jakšić ističe da je majstor Bonino rasporedom likova na prednjoj strani oltara sv. Dujma možda *takvom kompozicijom pročelja u neku ruku nadomjestio dio sadržaja izgubljena uklanjanjem srebrne pale*. N. Jakšić, »Srebrna oltarna pala u Kotoru«, *Ars Adriatica* 3, Zadar 2013., 55.

⁷⁵ C. Fisković, *op. cit.* (66), 193; I. Petricioli, »Arhivske bilješke o zlatarstvu XIV. st. u Splitu i Zadru«, *Peristil* 35-36/1992-1993, Zagreb 1994., 47-54, s dokumentima u prilogu.

⁷⁶ Vidi bilj. 29.

⁷⁷ Sign. iz bilj. 7, l. 165v: *Icon est ex argento circum quod ordinavit mutavi tabulas et ipsas depingi cum sint vetusta*. C. Fisković, »Neobjavljena romanička Madona u Splitu«, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 12, Split 1960., 95.

⁷⁸ Sveučilišna knjižnica – Split (dalje SKS), M-12, zapisnici Velikog vijeća 1663.-1672., inventar sastavljen 11. V. 1665., l. 29r: *La Pala di Argiento grande serata del altar*. Ovo je za trideset godina stariji inventar od onog na koji se poziva K. Prijatelj, *op. cit.* (74), 249-250. U D. Diana – N. Gogala – S. Matijević, *op. cit.* (63), 171-173 (bilj. 45), nije objavljen prvi inventar riznice iz 1694., kako piše na str. 21, nego drugi iz 1695. koji se nalazi u NAS, KAS, br. 125, l. 4v-5v. Osim toga, inventar nije prepisan redoslijedom kao u izvorniku, a sa l. 5v ispušten je redak koji govori upravo o ovoj pali: *Una Palla vecchia d'argento all'antica dorata con figure*.

⁷⁹ NAS, S, br. 15, l. 4r. K. Prijatelj, *op. cit.* (8), 39, 48 – bilj. 8. Gotovo identičan opis u NAS, S, br. 47, l. 17r. K. Prijatelj, *op. cit.* (74); Petricioli, *op. cit.* (74), 52.

⁸⁰ A. Duplančić, »Splitski spomenici u Kavanjinovu 'Bogatstvu i uboštvu'«, *Kulturna baština* 13, Split 1982., 25: *drugi na otar nov posajen, / kovaše ga naši grajci / na priliku bogatoga / slava ikona Bnetaškoga*. (XVI, 65). Kavanjin je 1702.-1703., 1704.-1705. i 1706.-1707. bio rizničar katedrale pa ne treba sumnjati u njegov opis. NAS, KAS, br. 125, l. 16r, 18r, 19v, 21v. SKS, M-16, zapisnici Velikog vijeća 1692.-1704., l. 204 (12. III. 1702.), l. 251 (9. III. 1704.). K. Prijatelj, *op. cit.* (8), 81.

⁸¹ Vidi bilj. 29.

⁸² A. Duplančić, »O Mihovilu Luposignoliju, vojnim inženjerima i mjernicima u Dalmaciji u 18. stoljeću«, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 29, Split 1990., 263.

⁸³ NAS, KAS, br. 10, l. 144v-145r: *Si parla del nuovo Altare, che si divisa (!) di fare al Pro-*

predstavnikom komune, pred nadbiskupa i iznijeli mu zamisao o izgradnji nove kapele i oltara s rakom za moći sv. Dujma jer se raširilo njegovo štovanje. Budući da je proteklih godina urod bio siromašan, prikupljeni iznos od 200 cekina nije bio dovoljan. Zato su poslanici zamolili nadbiskupa da se iz riznice uzmu stara srebrna pozlaćena pala i dva safira umetnuta u nadbiskupsko prstenje te se kao nepotrebni upotrijebe za izradu kapele i oltara. Nadbiskup je odobrio njihovu molbu pa je pala, koja je težila 621 uncu, rastavljena u šest komada i zajedno s prstenjem predana Ivelliju da je odnese u Veneciju.⁸⁴ Tako je poslije više od 370 godina zauvijek nestala pala Ivana Gerardova od koje je u travnju 1766. još uvijek bio sačuvan tek dio s njegovim imenom.⁸⁵

Izveštaj P. Nicolinija

Dosadašnji proučavatelji glavnog oltara i slikâ Mateja Ponzonija-Pončuna, koje su s njim u vezi, kao temeljne dokumente za određivanje vremena njihova nastanka uzimali su Cosmijevu i Manolinu vizitaciju te izveštaj Petra Nicolinija, prokuratora bratovštine Presvetog Sakramenta, o njenom stanju iz 1689. godine.⁸⁶ Nicolini je u izveštaju naveo i izvanredne troškove bratovštine u katedrali: nabavu velikih orgulja, zatim tabernakula od raznobojnog mramora za glavni oltar, drvene obloge s deset Ponzonijevih slika iznad glavnog oltara, pet pozlaćenih anđela koji nose lance s mjedenim svijećnjacima, tri velika srebrna svijećnjaka za svećane prigode i druga četiri srebrna svijećnjaka te nabavu raznog bogatog crkvenog ruha.⁸⁷ Nije, međutim, uočeno da nadbiskup Cosmi već 1682. spominje mramorno svetohranište *recenter perfecto* i da zato ono ne može biti iz 1689. godine. Bez obzira na to što je bratovština imala obilne prihode, navedeni troškovi su preveliki za samo jednu godinu. Dovoljno je da se podsjetimo da je za izradu novog mramornog tabernakula nadbiskup Ponzoni bio spreman platiti 300 do

tettore S. Doimo, e perche si è destinato da chi s'aspetta, che s'impieghino per argevoliar la spesa da farsi, gli argenti rotti, ed una pala d'argento di rozzo lavoro antico giacente nella tesoreria del Duomo senza alcun ornamento ... I. Ostojić, *op. cit.* (15), 132.

⁸⁴ NAS, S, br. 18, l. 193v-194r; vidi prilog II. I. Ostojić, *op. cit.* (15), 132, 215, 294; 600 dukata koji se tu spominju (str. 132) nisu dobiveni prodajom srebrnine nego iz blagajne riznice u koju su pohranjivani prihodi na temelju oporučnih legata, zatim godišnji komunalni doprinos od 50 dukata i drugi prihodi. *Zlatna ...*, *op. cit.* (5), 337, 437, 439, 597.

⁸⁵ NAS, S, br. 83, 22. U Garagninovoj vizitaciji ponavlja se inventar riznice naveden u Dinaricevoj vizitaciji, ali s nekoliko manjih razlika i nadopuna koje su utvrđene kontroliranjem popisa iz 1758. godine. Tako je ipak barem za još osam godina produžen vijek ostatku pale s Ivanovim imenom. K. Prijatelj, *op. cit.* (74), 249. Tu omaškom piše da je vizitacija iz 1757., a ovdje donosimo malo točniji priepis: *Die 15 Aprilis Ego Ioannis Filij Gerardij, et de Persauro*. NAS, S, br. 80, l. 11r. Očito je, dakle, da od pale nisu izrađeni neki barokni svijećnjaci iz riznice. K. Prijatelj, *op. cit.* (74), 250.

⁸⁶ Nicolini je pripadao splitskoj obitelji koja je podrijetlom iz Poljica, a starinom se zvala Nikolić. Umro je 1712. u dobi od devedeset godina. Sastavio je opis Dioklecijanove palače koji je objavio Farlati. C. Fisković, »Nicolinijev opis Dioklecijanove palače«, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 18, Zagreb 1994., 29-34.

⁸⁷ J. A. Soldo, *op. cit.* (32), 217.

400 dukata,⁸⁸ da je P. Ferrariju 1683. i 1685. za njegove slike isplaćeno najprije 180 dukata a zatim još 60 cekina,⁸⁹ da je oko 1682. za palu u kapeli nadbiskupske palače plaćeno 120 dukata,⁹⁰ da je 1689. za jedan komplet ruha plaćeno 60 dukata, a 1691. za drugi, zeleni, 50 dukata.⁹¹

Da svi nabrojani troškovi bratovštine nisu iz jedne godine, vidi se i na primjeru velikih orgulja. Nadbiskup Cosmi bilježi 1682. da su nabavljene sredstvima bratovštine Presvetog Sakramenta i da su neupotrebljive pa je potakao bratime da ih poprave zajedno s malim orguljama u koru.⁹² Kada bi se podaci iz Nicolinijevog izvještaja odnosili na 1689. onda bi bilo čudno da je nove velike orgulje već iduće godine trebalo prepraviti, a za što je majstor Giuseppe Fontana dobio 100 reala.⁹³ Osim toga, sredstva za nabavu novih orgulja počela su se prikupljati 1688. i to je potrajalo do 1702. kada je majstoru Carlu Beniju, veroneškom orguljaru, samo za njegov rad isplaćeno 250 dukata. Prilog bratovštine iznosio je 50 dukata, a nadbiskup je dao 30 dukata.⁹⁴ Zato je očito da se Nicolinijev izvještaj odnosi na inventar koji je nabavljan kroz dulje razdoblje i da je godina 1689. samo *terminus post quem non*.

Nadbiskupski križ

Križ koji spominje Cosmi u pismu kanoniku Gaudentiju u lipnju 1694.⁹⁵ jest onaj veliki nadbiskupski koji se čuva u riznici, a pripisan je Trevisanovoj radio-

⁸⁸ O tome vidi dalji tekst.

⁸⁹ R. Tomić, *op. cit.* (18), 110-118, 194; tu je navedena i sva starija literatura, a točan prijepis troškova iz Cosmijeve knjige izdataka objavljen je na str. 114, bilj. 183; M. Ivanišević, *op. cit.* (68), 178-180, s prijepisom troškova. Očito je da je slikar isplaćen u dva navrata: prvi 1683. za već izrađene slike (*i quadri del Choro, che sono sei fatti*) po 30 dukata svaka, a drugi 1685. po 10 cekina svaka.

⁹⁰ A. Duplančić, *op. cit.* (62), 96.

⁹¹ NAS, S, br. 49, *Scritture delle spese fatte da Mansignor Arcivescovo Cosmi ...*, l. 4v: *Dicembre 1689. Apparato fatto dal P. Bortolo in Vicenza ducati 60. - L 372.-*; isto na l. 9v ali s nadnevkom 12. XII. 1690.; l. 4v: *1691. Apparato nuovo verde ducati 50. L 310.-*.

⁹² NAS, S, br. 47, l. 15r: *Dissolutum, et ad sacros usus prorsus inutile*. (I. Bošković, »O orguljama splitske stolnice iz godine 1702.«, *Sveta Cecilija* 3, Zagreb 1976., 72.) Na loše stanje velikih orgulja Cosmi se žali i u lipnju 1688. u izvještaju o stanju nadbiskupije: *Duo in Ecclesia sunt Organa, quorum maius à longo tempore dissolutum, nuperrime instauratum est, potissimum impensis eiusdem Archiepiscopi*. Vatikanski arhiv – Rim, Congr. Conc., Relationes dioec., nr 759 A, Spalatensis, a. 1688.

⁹³ NAS, S, br. 49, *Scritture ...*, l. 3r, 12. XII. 1690.: *Nell'accomodar l'organo picciolo contati ad un Prete di S. Francesco reali 18. Nel rifacimento dell'organo grande, benchè riuscito infelicemente contati à Mistro Gioseppe Fontana, e spesi del proprio oltre il danaro havuto da altra parte, reali 82, in tutto relai 100. come in nota, val L 1000.-*. Primjedba da taj zahvat nije sretno završio otkriva razlog zašto se već 1698. počeo skupljati novac za nove velike orgulje. Ovdje navodimo i ostale troškove za orgulje zabilježene u Cosmijevoj knjizi izdataka: l. 3r, 3. XII. 1682.: *per aggiustar l'organo L 2:5.-*; 24. IV. 1685.: *per aggiustar la rebalta all'organo L 16.-*; *per fattura all'organo L 16.-*; l. 8r, 24. IV. 1685.: *Item speso per aggiustar il luogo dell'organetto con rebalta et altro L [iznos nije upisan]*; 9. VII. 1685.: *Speso nel far aggiustar l'organo L 18.16.*; 19. XI. 1686.: *Nel far acconciar l'organo picciolo, in tutto ducati 20. moneta [di] Venezia*.

⁹⁴ I. Bošković, *op. cit.* (92), 72-76.

⁹⁵ Vidi bilj. 46.

Nadbiskupski križ iz 1695. godine

nici.⁹⁶ O njegovoj izradi raspravljalo je splitsko Tajno vijeće na sjednici održanoj 19. IV. 1694. u dvorani za primanje kneževe palače. Ondje je pročitano Cosmijevo pismo upućeno knezu u kojem ističe nedolično stanje velikog križa koji se nosi na javnim i uglednim obredima, a kojemu je potpuno uništena Kristova glava.⁹⁷ Budući da se knezu bližio kraj službe,⁹⁸ nadbiskup mu se obratio s molbom da Vijeću izloži problem i potom donese odgovarajuću odluku, a Cosmiju će predstojeći odlazak u Veneciju omogućiti da lako izvrši ono što bude zaključeno. Vijeće je jednoglasno odlučilo da se dade ovlaštenje rizničaru i nadstojnicima zvonika katedrale da iz riznice daju nadbiskupu onu količinu srebra koja će biti dovoljna za izradu Kristova tijela i križa, izgleda i veličine kao što je sadašnji, uz napo-

⁹⁶ K. Prijatelj, *op. cit.* (8), 81-82; D. Diana – N. Gogala – S. Matijević, *op. cit.* (63), 92, sl. 45.

⁹⁷ To je vjerojatno križ koji je u inventaru iz 1665. popisao kao *La Croce grande di Argiento*. Sign. iz bilj. 78, l. 28r.

⁹⁸ To je bio Carlo Donado. G. Novak, *Povijest Splita II*, Split 1961., 270.

menu da to srebro mora biti beskorisno.⁹⁹ O novcu za izradu križa Tajno vijeće je ponovno raspravljalo 1. XII. 1694. Nadbiskup je dao na znanje da je križ gotov ili će to uskoro biti pa je Vijeće odlučilo da se zlataru na račun njegova rada dade iz škrinje riznice ona suma koja se u njoj nalazi dok će se ostatak namiriti kasnije.¹⁰⁰ Sukladno tim zaključcima, rizničar Augustin Cindro je 8. XII. 1694. nadbiskupu Cosmiju isplatio 254,16 lira, a 4. VII. 1695. 132,2 lire.¹⁰¹ Križ je dakle bio gotov u prvoj polovici 1695. godine.¹⁰²

Gradnja novog oltara sv. Dujma

Početkom prosinca 1739. nadbiskup Antun Kačić obavio je rekognosciranje zemnih ostataka sv. Dujma nakon čega je odlučeno da se podigne novi oltar u svečevu čast.¹⁰³ U ožujku 1742. predstavnici kaptola i Velikog vijeća posjetili su nadbiskupa i iznijeli prijedlog da se dotadašnja kapela sv. Josipa (prije Gospina)¹⁰⁴ izvuče prema van, prema groblju, ili da se druga kapela (tj. niša Dioklecijanova mauzoleja) povuče prema crkvi sv. Mateja. Nadbiskup je odobrio zamisao, ali nije odobrio da se dira u zdanje katedrale zbog opasnosti da se ošteti njena veličanstvena i poštovana arhitektura te se založio da se izabere drugo mjesto za kapelu.¹⁰⁵ Vjerojatno je u to vrijeme prvi projekt za novi veličanstveni oltar s ra-

⁹⁹ SKS, M-16, zapisnici Velikog vijeća 1692.-1704., I. 45-46. Sličan zaključak donijelo je Veliko vijeće na sjednici održanoj 11. VII. 1677. kada je odlučilo da se stara i neugledna srebrnina upotrijebi za ljepše stvari (*siano convertite in uso di cose che servano du magior decoro della Chiesa stessa e di tutta la Città*). Rizničar je u tu svrhu trebao izdvojiti sitne predmete i rbine i o tome sastaviti popis koji će podnijeti Vijeću na odobrenje. (SKS, M-13, zapisnici Velikog vijeća 1675.-1677., I. 45v.) Na sjednici Tajnog vijeća 26. V. 1689. ponovno je odlučeno da se oštećeni i veoma stari srebrni predmeti (*quegli Argenti ... che s'attrovano contusi, ò di figure troppo antiche, ò non ben aggiustate*) izdvoje i pošalju u Veneciju za izradu novih, a prema mišljenju rizničara i nadstojnikâ zvonika. SKS, M-16, I. 127r.

¹⁰⁰ SKS, M-16, I. 57v. Ista odluka u prijepisu u NAS, KAS, br. 125, I. 128r.

¹⁰¹ NAS, KAS, br. 125, I. 129r. K. Prijatelj, *op. cit.* (8), 82, 85 (s nekim netočnostima).

¹⁰² To je sigurno onaj koji je u inventaru iz srpnja 1695. popisan kao *La Croce d'argento per le Processioni*. NAS, KAS, br. 125, I. 5v. D. Diana – N. Gogala – S. Matijević, *op. cit.* (63), 173 (bilj. 45).

¹⁰³ SKS, M-2, Collezione di manoscritti diversi II, I. 121-122, opis otvaranja oltara 7. XII. 1739.: *Ideandosi poi dalli Ordini della Città tutta la formazione di un magnifico Deposito per le Sagre Reliquie; Monsignore suddetto Cacich da Macarsca, fece portare a 9 Gennaio 1740 il medesimo Cassettino nel di lui Palazzo Arcivescovile*. Pod cassettino se misli na drvenu kutiju s Dujmovim kostima. J. Bajamonti, *Storia di San Doimo primo vescovo di Salona*, Venezia 1767., 42-43. O radovima vezanima uz otvaranje i ponovno zatvaranje oltara 1741. vidi I. Prijatelj-Pavičić – L. Čoralić, *op. cit.* (19), 73-74.

¹⁰⁴ Vidi bilj. 19.

¹⁰⁵ NAS, S, br. 18, I. 193v-194r; vidi prilog II. I. Ostojić, *op. cit.* (15), 132, 215, 294. Kačićeva briga za zdanje carevog mauzoleja podsjeća nas na zauzimanje Alberta Papalića za očuvanje propovjedaonice u katedrali 1685. godine. »Documento del 1685 riguardante il pulpito del duomo di Spalato«, *Bullettino di archeologia e storia dalmata* VI, Spalato 1883., 117-121; ponovno objavljeno u L. Jelić, *op. cit.* (16), 42-46; Lj. Karaman, »Stav ranijih stoljeća prema spomenicima prošlosti i jedno konzervatorsko pitanje u Splitu 1685. godine«, *Zbornik zaštite spomenika kulture* II/1951., Beograd 1952., 11-12. I mletačka vlada 1712.

kom izradio Splićanin Mihovil Luposignoli.¹⁰⁶ Prema riječima Julija Bajamontija, kasnije je promijenjena zamisao o položaju oltara, a i Luposignoli je umro krajem 1750.,¹⁰⁷ pa je od najboljih rimskih profesora nabavljen novi nacrt koji je potom poslan u Veneciju kiparu Giovanniju Mariji Morlaiteru.¹⁰⁸ Nije nam poznato kad se to dogodilo, ali je svakako bilo tijekom 1757. godine.

Za tako veliki pothvat bila su potrebna i odgovarajuća sredstva, a njih nije bilo. Zbog oskudice, koju su prouzročile suše i veliki mrazovi,¹⁰⁹ do ožujka 1742. prikupljeno je samo oko 200 dukata pa je od nadbiskupa zatraženo da dopusti uporabu dijela srebra iz riznice.¹¹⁰ Izvedba oltara započela je najkasnije 1757. jer su 1. srpnja arhiepiskop Cezar Šilović i Josip Cindro, predstavnici kaptola i komune u poslovima izrade rake i oltara, preuzeli u tu svrhu iz riznice 581 dukat.¹¹¹ O problemu nabave sredstava raspravljali su kanonici na sjednici održanoj 29. XII. 1757. Tada je arhiepiskop Šilović izvijestio da se raka izrađuje u Veneciji, ali da još nedostaje velika suma novca. Šesto dukata dobivenih iz riznice nije bilo dovoljno pa je predložio da kaptol zajedno s komunom uzme zajam. Kanonici su mu odgovorili da kaptolski prihodi iznose jedva 200 dukata i zato ne mogu prihvatiti posudbu novca uz kamate. Umjesto toga, predložili su da se u gradu i biskupiji organizira sakupljanje priloga kako bi se osigurala neophodna sredstva.¹¹² Između veljače 1758. i travnja 1766. iz riznice je za izradu vratnice rake uzeto nekoliko srebrnih predmeta: jedna razbijena lampada, dva velika svijećnjaka i više raznih čavala.¹¹³

Navedeni podaci bacaju novo svjetlo na kronologiju podizanja baroknog oltara sv. Dujma. Sada postaje jasno da se zamisao o novom oltaru počela ostvarivati između prosinca 1739. i ožujka 1742. te da se raka izrađivala već tijekom 1757. godine. Zato se postavlja pitanje kako to da je oltar s kapelom dovršen

naglašava da se pri planiranom proširenju katedrale mora paziti da se ne ošteti *plemenitost tako starog hrama*. Vidi bilj. 125.

¹⁰⁶ J. Bajamonti, *Proseguimento della storia di San Doimo*, Venezia 1770., 7-8. Hrvatski prijevod u J. Bajamonti, *Zapisi o gradu Splitu*, Split 1975., 252.

¹⁰⁷ A. Duplančić, *op. cit.* (82), 263-264.

¹⁰⁸ Vidi bilj. 106. Od novije literature o ovom oltaru vidi bilj. 68.

¹⁰⁹ O tome Š. Peričić, »Gladne godine u mletačkoj Dalmaciji XVIII. stoljeća«, *Radovi Zavoda JAZU u Zadru XXVII-XXVIII*, Zadar 1981., 183-184.

¹¹⁰ Vidi poglavlje Srebrna pala Ivana Gerardova i prilog II.

¹¹¹ NAS, S, br. 80, vizitacija iz 1758., l. 11v: *Una scatola in cui esiste una ricevuta de' Spettabile Arciprete Silovich, e Conte Giosepe Cindro Deputati per l'Arca del Santo, colla quale confessano d'aver levato dalla Cassa Zecchini 581 primo Luglio 1757. U vizitaciji iz 1766. samo: Una ricevuta. Questa fù levata e restituita.* NAS, S, br. 83, 22.

¹¹² NAS, KAS, br. 10, l. 248r: *Inorse poi Signor Arciprete Silovich Deputato del Venerabile Capitolo alla facitura dell'Arca, e dell'Altare per le Reliquie del nostro Glorioso Protettore, e rappresentò alli Signori Canonici, che per il compimento della suddetta Arca, che attualmente si lavora in Venezia, mancava una buona summa di danaro, non essendo sifficienti i 600 cechini, che cavarono dalla Tesoraria.* Vidi također bilj. 83.

¹¹³ NAS, S, br. 83, str. 22: *Una Carta di diverse Brochette d'argento. Queste furono adoperate in parte per acconciare le due lastre d'argento dei due Messaletti, e parte spedite con altro argento à Venezia per la portella della nuova Arca;* str. 23: *Una lampada d'argento rotta. Due candellieri d'argento.* Uz lampadu i svijećnjake: *Questi furono mandati à Venezia per la portella dell'Arca.* U vizitaciji iz 1758. za svijećnjake piše *grandi*. NAS, S, br. 80, l. 11v.

Barokni oltar sv. Dujma

tek nakon deset godina.¹¹⁴ Dva su odgovora na to pitanje. Prvi leži u nedostatku sredstava zbog godinâ gladi i nestašica čemu se pridružila kuga 1763. – 1765., a s njom smanjenje trgovine.¹¹⁵ Da bismo lakše shvatili o kolikom se iznosu možda radilo, može nam poslužiti podatak da je za kiparske radove na glavnom oltaru zadarskih benediktinki G. M. Morlaiteru plaćeno 700 dukata, a altaristu Lorenzu Bonu 2300 dukata.¹¹⁶ Drugi odgovor naslućujemo u zapažanjima iznijetima u

¹¹⁴ J. Bajamonti, *op. cit.* (103), 43; J. Bajamonti, *op. cit.* (104), 10.

¹¹⁵ K. Prijatelj, »Ljetopis nepoznatog Splitsanina od g. 1756. do 1811.«, *Starine* 44, Zagreb 1952., 67-72. Za tu kugu vidi također A. Duplančić, »Nekadašnje groblje kod splitskih konventualaca«, *Kulturna baština* 16, Split 1985., 45-56.

¹¹⁶ I. Kukuljević, *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, Zagreb 1858., 318; R. Tomić, *op. cit.* (35), 131; tu piše 2420 dukata.

literaturi o Morlaiterovom radu. Istaknuto je, naime, da se on redovito javlja kao kipar, a ne kao altarist što je dovelo u sumnju je li Morlaiter autor cijelog oltara.¹¹⁷ Čini se da upravo desetljetno podizanje splitskog oltara potvrđuje tu sumnju jer je teško da bi jedan majstor izrađivao isto djelo deset godina. Iako Bajamonti spominje samo Morlaitera,¹¹⁸ vjerojatno su u prvoj fazi napravljeni stipes i raka s podnožjem od za sada nepoznatog nam autora, a potom je Morlaiter izveo kiparske dijelove oltara.¹¹⁹

Kad su radovi na oltaru bili gotovi, moglo se pristupiti proširenju dotadašnje kapele sv. Josipa. U travnju 1766. oltar sv. Josipa još je uvijek bio na svom mjestu i nadbiskup Garagnin ne spominje nikakve radove.¹²⁰ U veljači 1767. sklopljen je ugovor između voditeljâ poslova za gradnju oltara i bratovštine sv. Josipa po kojem bratovština napušta svoju kapelu i u zamjenu dobiva staru kapelu sv. Dujma.¹²¹ Nakon toga je oltar sv. Josipa rastavljen i prodan bratovštini sv. Petra na Lučku.¹²² Izgradnja nove kapele sv. Dujma bila je dovršena do kraja 1767. i u nju je postavljen svečev oltar,¹²³ ali je prinos Dujmovih moći obavljen tek 1770. godine.

Autor tlocrta katedrale iz 1712. godine

Skučenost splitske katedrale predstavljala je veliki problem za normalno obavljanje bogoslužja što se od druge polovine XVI. st. nastojalo riješiti proširenjem njenim prema istoku. Nadbiskup S. Cupilli intenzivirao je poslove oko proširenja pa je nacrt za novu crkvu preko generalnog providura 1. IV. 1712. poslan na odobrenje u Veneciju.¹²⁴ Senat je odobrio proširenje i tome je 23. lipnja izdana odgovarajuća dukala.¹²⁵ Kao prilog molbi bio je priložen tlocrt postojeće kate-

¹¹⁷ R. Tomić, *op. cit.* (35), 131-137, osobito 135-137; I. Prijatelj-Pavičić – L. Čoralić, *op. cit.* (19), 76-77.

¹¹⁸ Vidi bilj. 106.

¹¹⁹ U vezi s navodnim prijenosom kipova iz Venecije u Split vidi M. Ivanišević, *op. cit.* (68), 142-143.

¹²⁰ NAS, S, br. 83, 18.

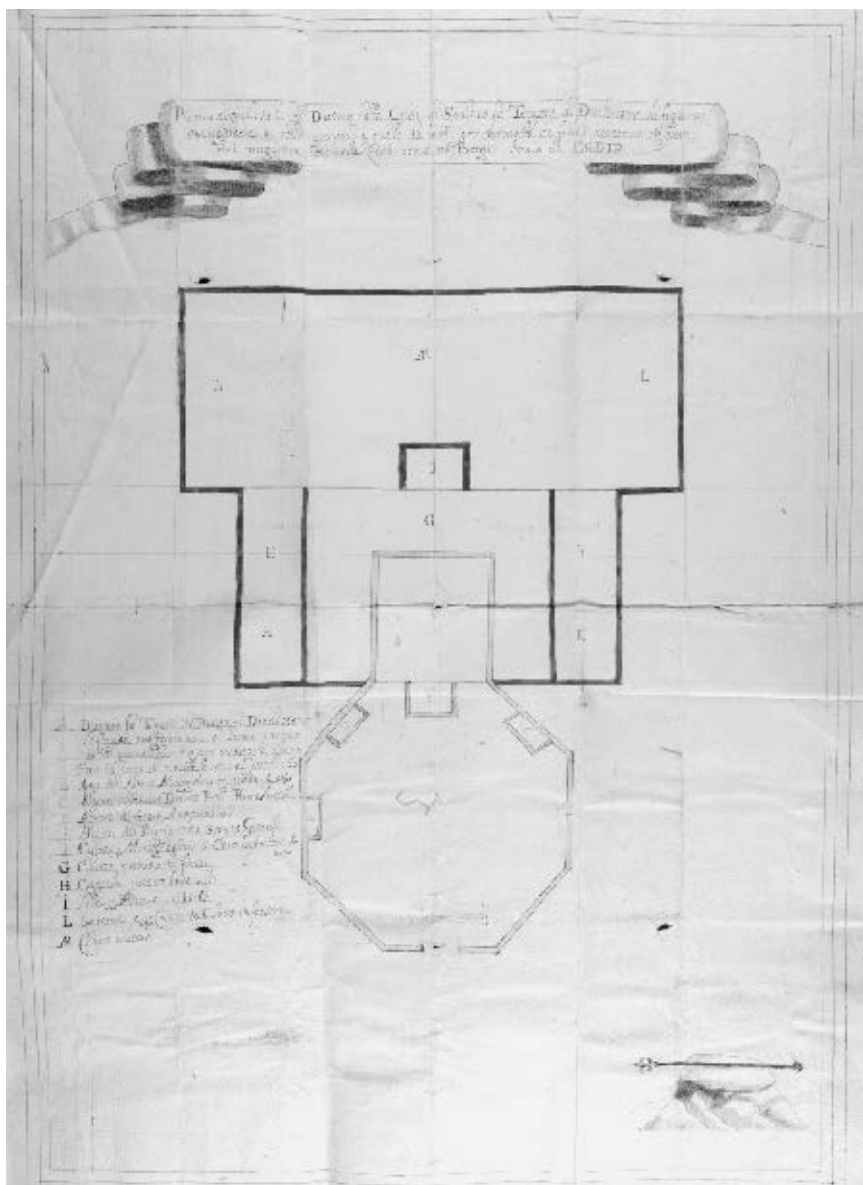
¹²¹ I. Prijatelj-Pavičić – L. Čoralić, *op. cit.* (19), 71.

¹²² I. Prijatelj-Pavičić – L. Čoralić, *op. cit.* (19), 81; ugovor je iz studenoga 1767.

¹²³ J. Bajamonti, *op. cit.* (103), 43; J. Bajamonti, *op. cit.* (106), 10. To nije bio veliki građevinski zahvat jer je peripter mauzoleja ipak uzak. Slike i tlocrte prije rušenja 1924. vidi u I. Prijatelj-Pavičić – L. Čoralić, *op. cit.* (19), 70-71, 77. Da radovi nisu započeli u veljači 1766. kako se tu navodi (str. 77), vidi M. Ivanišević, *op. cit.* (66), 142. O uvlačenju kapele 1924. i tadašnjim nalazima vidi »Izvješće o djelatnosti Konservatorskoga ureda za Dalmaciju u Splitu god. 1924.-25.«, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* XLXVII-XLVIII, Split 1924.-1925. <1926.>, prilog, 23-26.

¹²⁴ D. Bilić, *Inženjeri u službi Mletačke Republike*, Split 2013., 118, 280-281.

¹²⁵ NAS, S, br. 68 (dnevnik nadbiskupa C. Cupillija), l. 113. Na temelju tog izvora dukala je obavljena u J. Alačević, »Diario estratto da quello del padre Zuanne Cetinich raccogliatore delle notizie riguardanti l'arcivescovo Cupilli«, *Annuario dalmatico* V., Zara 1890., 224; R. Tomić, »Proširenje splitske katedrale između nadbiskupskih želja, duždeva odobrenja i rimskih projekata«, *Sic ars deprenditur arte*, Zagreb 2009., 525. Na temelju teksta iz mletačkog arhiva objavljena je u D. Bilić, *op. cit.* (124), 119, 281. Osim u Cupillijevom dnevniku postoji prijepis i u njegovom životopisu koji je napisao Ivan Cetinčić, a čuva se u

Danzin tlocrt katedrale iz 1712.

drale s planom za proširenje potpisan inicijalima F. M. D. I. P. Prigodom objave tlocrta on je pripisan inženjeru Francescu Melchioriju, a inicijali razriješeni kao *Francesco Melchiori Direttore dei Ingegneri in Provincia*.¹²⁶ Taj nam se prijedlog

NAS, KAS, br. 676, l. 86v (170 str. olovkom). Tu je, međutim, u zadnjoj rečenici iza *antico* dodano *e celebre* kako je objavio Alačević iako se poziva na dnevnik.

¹²⁶ D. Bilić, *op. cit.* (124), 119, 208.

ne čini uvjerljivim jer rukopis i stil nacрта ne odgovaraju Melchioriju već Splićaninu Frani Mariji Danzi. Franinu obitelj u Splitu možemo pratiti od 1629. kada je 22. prosinca rođen njegov otac Lazar čiji je otac Frane bio liječnik fizik.¹²⁷ Lazar je 1649. završio studij u Padovi, ali nam nije poznato koji.¹²⁸ Znamo, međutim, za njegov grb postavljen u sveučilišnoj palači Bo koji se sastoji od raskoljenog štita na čijem je desnom polju žena koja pruža ruku muškarcu u lijevom polju, a oboje su u plesnom pokretu, što je svojstveno grbovima tipa *stema parlante*.¹²⁹ Frane Marija rođen je 1656., a umro u Splitu 23. I. 1720. i pokopan u crkvi sv. Klare.¹³⁰ Poput oca studirao je u Padovi gdje je 1681. postigao doktorat obaju prava.¹³¹ I njegov je grb u palači Bo, ali se razlikuje od očevog mu; na štitu je šest kosih greda ispred kojih su dva muškarca s perizomama, a svaki drži dugi štap sa zakrivljenim vrhom.¹³² Oženio se 4. VI. 1690. s Ivanom Punjaka (*Zanetta Pugnaca*) koja je umrla 13. XI. 1715. u dobi od 45 godina.¹³³

Frane Marija Danza radio je kao javni bilježnik¹³⁴ pa je tako oslovljavan u dokumentima,¹³⁵ a uz njegovo ime javlja se kratica A.V.N.P. koja znači *Auctoritate Veneta Notarius Publicus*.¹³⁶ Osim te, Danza koristi i kraticu I.V.D.A.V.N.P. (*Iuris Utriusque Doctor Auctoritate Veneta Notarius Publicus*),¹³⁷ zatim I.V.D.A.V.N.P.I.S. (*Iuris Utriusque Doctor Auctoritate Veneta Notarius Publicus Iuratus Spalatensis*)¹³⁸ i N.P.I.S. (*Notarius Publicus Iuratus Spalatensis*),¹³⁹ a nje-

¹²⁷ DAS, splitske matice, knj. rođenih I., l. 222. Lazar je bio vanbračno dijete, a majka mu je bila Matija Ordulj (*Mathia Hordugliena*). U zapisu o krštenju uz očevo ime stoji oznaka zvanja *medico*. N. Bajić Žarko, »Splitski antroponimi krajem XVI do 30. godina XVII stoljeća«, *Čakavska rič* I, Split 1986., 65.

¹²⁸ M. P. Ghezzi, »I Dalmati all'Università di Padova dagli atti dei gradi accademici 1601-1800«, *Atti e memorie della Società dalmata di storia patria* XXI, Venezia 1992., 159.

¹²⁹ L. Rossetti, *Gli stemmi dello Studio di Padova*, Trieste 1983., 108-109.

¹³⁰ Nismo našli njegov upis rođenja u matičnim knjigama pa je možda rođen izvan Splita. U zapisniku jednog saslušanja iz rujna 1718. piše da ima 62 godine, a u knjizi umrlih 1720. stoji da ima oko 60. godina. NAS, KAS, br. 67, l. 30v. DAS, splitske matice, knj. umrlih IV., l. 118v.

¹³¹ M. P. Ghezzi, *op. cit.* (128), 55.

¹³² L. Rossetti, *op. cit.* (129), 571-572.

¹³³ DAS, splitske matice, knj. vjenčanih III.a, l. 80v; knj. umrlih IV., l. 57v, pokopana je u crkvi sv. Klare. Njihova kćerka Izabela krštena je 13. VIII. 1693. Isto, knj. rođenih VI., l. 111r.

¹³⁴ U splitskom Državnom arhivu, u fondu bilježnika, nema njegovih spisa.

¹³⁵ NAS, KAS, br. 67, l. 25r (*Signor Dottor Francesco Danza Nodaro Publico*), 29v (*Signor Dottor Francesco Maria Danza quondam Signor Lazzaro Nodaro Publico in quest Città*).

¹³⁶ Odlukom mletačkog Senata iz 1613. propisano je imenovanje javnih bilježnika po mletačkoj ovlasti koji su uz svoj potpis morali stavljati oznaku *veneta auctoritate notarius*. M. Granić, »O imenovanju i aprobaciji javnih bilježnika 'veneta auctoritate' u Dalmaciji«, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio povijesnih znanosti* 25(12)/1985.-1986., Zadar 1986., 229-254.

¹³⁷ NAS, KAS, br. 94, l. 155 – 1710; br. 719, l. 3 – 1710. i zatim razne godine do 1717. na l. 64.

¹³⁸ NAS, KAS, br. 67, l. 12v, 15r; zbog greške prepisivača kratica u oba slučaja nije potpuno točna. NAS, S, br. 58, l. 205r; nedatirani prijepis jedne oporuke iz 1564., a uz potpis je pečat s mletačkim lavom. Zadarski bilježnik Ivan Krševan Franceschi (1768.-1824.) uz svoje ime koristi skraćeno NOT(arius) P(ublicus) I(uratus) IA(drensis). M. Granić, »Pečati zadarskih bilježnika u 18. stoljeću«, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio povijesnih znanosti* 24(11)/1984.-1985., Zadar 1985., 171-172.

¹³⁹ NAS, KAS, br. 67, l. 10v – 1718.

gov notarski znak ima kraticu FMDID što znači *Francesco Maria Danza Iuris Doctor*.¹⁴⁰ Zbog svega navedenog smatramo da kraticu na tlocrtu katedrale treba pročitati kao *Francesco Maria Danza Iuratus Publicus* tim više što se Melchiori nije potpisivao s titulom *Direttore dei Ingegneri in Provincia*,¹⁴¹ a koja bi s obzirom na početak njegove službe u Dalmaciji bila preuranjena.

Ono što je zanimljivo kod Danze jest da se on, iako pravnik i bilježnik, bavio premjeravanjem zemljišta i izradom katastika pa na jednom od njih za sebe kaže da je javni mjernik (*Stereometra Publico*).¹⁴² Godine 1694. je izradio katastik posjeda nadbiskupske menze,¹⁴³ 1702. katastik splitskog kaptola,¹⁴⁴ a 1706. katastik samostana sv. Stjepana *de pinis*.¹⁴⁵ Osim toga poznato je 1708. na zahtjev kaptola *geometrijski izmjerio* zemljište kuće pokojnog kanonika Nikole Gaudentia.¹⁴⁶ Njegovi katastici su veoma zanimljivi jer ih je ukrašavao likovima ljudi, životinja i ptica te crtežima naselja, utvrda, antičkih zgrada i Venecije. Strelice koje pokazuju sjever drže ljudi ili su upletene u biljke, stavljene u usta životinja, položene na kamen itd. Strelicu na kamenu upravo kao na tlocrtu katedrale Danza je nacrtao nekoliko puta u katastiku Sv. Stjepana¹⁴⁷ što potkrjepljuje atribuciju tlocrta njemu.

Nedavno je još jedan nacrt privukao pažnju istraživača kao mogući projekt za proširenje splitske katedrale. Riječ je o uzdužnom presjeku crkve s rotandom čiji je autor mletački arhitekt Vincenzo Scamozzi (1548.-1616.).¹⁴⁸ Iako je za taj nacrt pretpostavljeno da bi *mogao biti jedan od pripremnih projekata za crkvu Santa Maria Celeste* u Veneciji i da su razlike između splitskog mauzoleja–ka-

¹⁴⁰ NAS, KAS, br. 81, l. 27r – 1708.

¹⁴¹ D. Bilić, *op. cit.* (124), str. 208-224; str. 25: *U drugoj polovici 18. stoljeća ustalila se praksa da se jedan od inženjera, onaj s najvišim činom, imenuje ravnateljem inženjera u pokrajini.* Melchiori je umro u ožujku 1743. godine.

¹⁴² Nadbiskupsko sjemenište u Splitu, arhiv, br. 1b.

¹⁴³ Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, R 4564. Na naslovnoj stranici potpisao se kao *Dottor Francesco Danza*.

¹⁴⁴ NAS, KAS, br. 202. Na naslovnoj stranici potpisao se kao *Dottor Francesco Danza Veneto*. Slika naslovnice objavljena je u I. Ostojić, *op. cit.* (15), na tabli između str. 136 i 137; uvećano u M. Ivanišević, *op. cit.* (68), 184.

¹⁴⁵ Sign. iz bilj. 142. Na naslovnoj stranici potpisao se kao *Francesco Danza Stereometra Publico*. Danza je katastik ukrašio slikom kamenovanja sv. Stjepana koja je objavljena u S. Piplović, »Građevine i dobra splitskoga sjemeništa«, 300. *obljetnica splitskoga sjemeništa i klasične gimnazije (1700.-2000.)*, Split 2000., 308; slika samostanskog sklopa na 310, a prikaz jednog zemljišta na 313.

¹⁴⁶ NAS, KAS, br. 81, l. 27r: *misurato Geometricamente il fondo della Palazzina*; tu je nacrtan njegov prije spomenuti notarski znak, a potpisan je kao *Francesco Maria Danza Dottore*. To je kuća na predjelu Dobrić. O njoj D. Božić-Bužančić, »Radovčičevi ljetnikovci u Splitu«, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 16, Split 1966., 289-293. Njen izgled u XVIII. st. vidi u A. Duplančić, »Nekoliko splitskih kuća u XVIII stoljeću«, *Kulturna baština* 17, Split 1987., 45.

¹⁴⁷ Sign. iz bilj. 145, l. 41v, 42v, 44v; strelica usađena u kamen l. 43v, 49v, 51v, 56v, 61v, 70v, 86v.

¹⁴⁸ V. Marković, »Prijedlog za Vincenza Scamozzia – projekt za dogradnju splitske katedrale«, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 34, Zagreb 2010., 83-90.

tedrale i rotonde na crtežu znatne¹⁴⁹ ipak se pokušalo dokazati da on prikazuje projekt namijenjen Splitu. U priču je upleten i splitski nadbiskup Marko Antun de Dominis (1602.-1616.) koji je bio dobro poznat u intelektualnim krugovima Venecije, pa je kao visoki predstavnik crkvene vlasti lako mogao uspostaviti kontakt i sa Scamozzijem.¹⁵⁰ Previđa se, međutim, ono što je istaknuto na početku, a to je da je Scamozzijev crtež možda jedan od nacрта za mletačku crkvu čija je izgradnja započela 1582. po njegovom projektu¹⁵¹ pa se ne može odnositi na splitsku katedralu i imati vezu s De Dominisom. Osim toga treba uzeti u obzir okolnosti koje su vladale u gradu i splitskoj crkvi prva dva desetljeća XVII. stoljeća.

Po dolasku u svoje novo biskupsko sjedište De Dominis je 1604. obavio opširnu vizitaciju u kojoj se ogleda jadno stanje mnogih crkava i njihove potrebe.¹⁵² Prihodi nadbiskupske menze, koji su se kretali između 1800 i 2000 dukata, bili su veoma opterećeni raznim troškovima, a poseban problem bila je obveza isplaćivanja 500 dukata godišnje udinskom dekanu i kasnijem trogirskom biskupu Marziju Andreuzziju kao odštetu što je odustao od kandidature za splitskog nadbiskupa.¹⁵³ Gospodarsko stanje uvelike je otežala kuga 1607. koja je poharala više od polovine stanovništva grada¹⁵⁴ pa je u takvim okolnostima malo vjerojatno da je De Dominis uopće mogao razmišljati o gradnji nove katedrale, pogotovo onakve kakvu vidimo na Scamozzijevom crtežu. Zbog toga mu je kao rješenje problema skučenosti katedrale preostala dogradnja kora s njene istočne strane o čemu je odluka donijeta na kaptolskoj sjednici održanoj 29. X. 1608. Čak je i podizanje tog skromnog zdanja bilo skupo pa je De Dominis u tu svrhu odlučio dati svojih 200 dukata,¹⁵⁵ a za pomoć se obratio vladi u Veneciji koja je također dala prilog od 200 dukata.¹⁵⁶ De Dominis se na velike troškove gradnje žalio i u svom izvješću o stanju nadbiskupije poslanom u Rim u travnju 1615.¹⁵⁷ U novom koru kanonici su se prvi put sastali 9. IX. 1615.¹⁵⁸

Zbog svega navedenog smatramo da se Scamozzijev crtež ne odnosi na splitsku katedralu i da nema vezu s De Dominisom. Tek će se sto godina kasnije, u vrijeme nadbiskupa S. Cupillija poduzeti odlučniji koraci na planu izgradnje nove katedrale o čemu svjedoče i projekti sačuvani u Rimu.¹⁵⁹ Pobudu za svoje tlocrtno

¹⁴⁹ V. Marković, *op. cit.* (148), 83, 87, 88: *Dojam je da je rotonda ustvari maštovita kulisa, podignuta na podacima koje je sadržavao skicorno prikazani tlocrt splitskog mauzoleja.*

¹⁵⁰ V. Marković, *op. cit.* (148), 85.

¹⁵¹ V. Marković, *op. cit.* (148), 83.

¹⁵² C. Fisković, *op. cit.* (8), 130-132.

¹⁵³ S. Kovačić, *op. cit.* (31), 44, 47, 57-59.

¹⁵⁴ G. Novak, *op. cit.* (98), 111, 115-117.

¹⁵⁵ I. Ostojić, *op. cit.* (15), 124. A. Duplančić – S. Kovačić, »Katalog«, *Marko Antun de Dominis splitski nadbiskup i znanstvenik*, Split 2002., 29, 31 – slika zapisnika.

¹⁵⁶ Š. Ljubić, »Prilozi za životopis Markantuna de Dominisa Rabljanina, spljetskoga nadbiskupa«, *Starine II*, Zagreb 1870., 144.

¹⁵⁷ S. Kovačić, *op. cit.* (31), 53.

¹⁵⁸ I. Ostojić, *op. cit.* (15), 125.

¹⁵⁹ A. Duplančić, »Pitanje izgradnje nove katedrale u Splitu do II. svjetskog rata«, *Kulturna baština* 19, Split 1989., 109-110; R. Tomić, *op. cit.* (125), 518-521; V. Marković, *op. cit.* (148), 87.

rješenje Scamozzi je mogao naći i negdje drugdje, a ne u splitskoj katedrali tim više što se bavio proučavanjem antičke arhitekture.¹⁶⁰

Mnogo je zanimljivije pitanje nacrt koji su nađeni u ostavštini Andrea Palladija (1508.-1580.) jer oni doista prikazuju Dioklecijanovu palaču i carev mauzolej. Tlocrt mauzoleja s crtežom dijela unutrašnjosti i nacrt njegovog portala objavljeni su još 1912., a zatim više puta¹⁶¹ dok je tlocrt palače s Peristilom i vestibulom te mauzolejom i Jupiterovim hramom manje poznat.¹⁶² U našoj literaturi još nije dovoljno proučen utjecaj tih nacrti na Palladijev opus i na djela njegovih suvremenika kojima su mogli biti poznati što bi uz rješenje pitanja kako je Palladio uopće došao do njih¹⁶³ bilo itekako važno.

Prilog I. (NAS, arhiv crkve i bratovštine Sv. Duha, br. 1, l. 4r-5r)

Inventario delle supeletili, argenti, et altro di ragion dell'Altare con l'Imagine della B. V., di S. Iseppo, e S. Zuanne Traurino esistente nel Duomo di questa Città, donato dal Revendissimo Sig.r Abbate Dott.r Doimo Cuppareo, alla nuova Confraternità del Suffragio, sotto la protetione del Glorioso S. Giuseppe; Item Una Lampanda d'argento di peso oncie 88:-

Sei candelieri di argento pesano oncie 230-

Una Crocetta di argento di oncie 3:1:25

Quattro Candelieri di Laton n° 4

Una Lampada di Laton n° 1

Rasetti brocadelli rossi fondi giallo, che servono di ornamento atorno tutta la Capella, sono telli dieci n°10

Un Sacro Convivio, Imprincipio, e Lavabo in tolete con soaze dorate n° 3

Un Sacro Convivio, Imprincipio, e Lavabo con soaze nere in tutto pezzi n° 3

Un Crocifisso d'avoglio n° 1

Dodici vasetti di Legno Cape sante dorate con suoi fiori n° 12

Una tovaglia con merlo di ponto; et una schietta con merlo ordinario in tutto 2

Cussini per Altar di seta con merlo d'oro, et argento n° 2

Cussini di Cuoro d'oro due n° 2

Coltrina di tela bianca per coprir l'Altar la settimana santa con suo ferro n° 1

Una campanela attaccata al muro n° 1

Una pianeta di damasco bianco con romana d'oro, con sua stola, e manipolo n° 1

Un Crocifisso grande, per portar nelle processioni n° 1

¹⁶⁰ V. Marković, *op. cit.* (148), 86, 88.

¹⁶¹ E. Hébrard – J. Zeiller, *Spalato. Le palais de Dioclétien*, Paris 1912., 4-5; B. Lossky, »Split-ske ruševine, Paladio i neoklasicizam«, *Umetnički pregled* 1-2, Beograd 1940., 33 (tlocrt mauzoleja); T. Marasović, »Kronologija proučavanja, očuvanja i uređenja Dioklecijanove palače«, *Dioklecijanova palača. Katalog izložbe*, Split 1994., 35; D. Kečkemet, *Robert Adam, Dioklecijanova palača i klasicizam*, Zagreb 2003., 15.

¹⁶² B. Lossky, *op. cit.* (161), 32; D. Kečkemet, *op. cit.* (161), 16; J. Belamarić, *Gaius Aurelius Velerius Diocletianus ... i njegova palača u Splitu*, Split 2012., 47-48.

¹⁶³ T. Marasović, »O hramovima Dioklecijanove palače«, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 35 (*Petriciolijev zbornik I.*), Split 1995., 92; D. Kečkemet, *op. cit.* (161), 17.

Ovaj rad predan je uredništvu časopisa 2013. godine.

Adi 27 Marzo 1742

... che desiderando la Città tutta veder diffusa, e dilatata la divozione verso il glorioso S. Dojmo Arcivescovo Martire, e Protettore principale della medesima, pensava ergere alle reliquie d'esso Santo un Altare, e Capella più cospicua con un' Urna, e Deposito decentemente ricco. Non essendovi però sito sufficiente, ed opportuno nell'ambiente del Tempio, instarano fosse permesso portar in fuori sino al Cemeterio la Capella di S. Giuseppe, così pur l'altra in faccia sino a S. Mattia, per renderle più commodi e spaziosi all'esiggenze del lavoro, che meditavasi. E perche alla pietà, e desiderio del Popolo non corrispondevano le forze, attese le angustie, che risentonsi da qualche anno per la scarezza dell'Entrate, nè bastano alla religiosa idea di duecento zechini incirca che raccolti si sono. Che però ritrovandosi nella Tesoraria d'esso Santo diversi inutili argenti, e tragl' altri una ben ricca, ed antica Pala d'argento dorata con due gemme legate in anelli Pastorali, che non servono ad alcun uso, ed ornamento, ma si custodiscono con gelosia, e con pericolo, per la facilità di poter restar un giorno o mutati, o smarriti, supplicarono Sua Signoria Illustrissima, e Reverendissima concorrervi col suo beneplacito, ed assenso, onde levati li suddetti mobili oziosi, impiegati siano a gloria di Dio, ed in onore del suddetto Santo Protettore nella costruzione della Capella, ed Urna antedette, ben certi, che dandosi principio ad un' opera di tanto merito, vi supplirà a ciò, che mancarvi potesse la Pietà religiosa de Cittadini medesimi tanto interessati nelle glorie del suo Santo. Et item omissis.

Sua Signoria Illustrissima, e Reverendissima adunque intese le istanze de suddetti Signori Deputati, e considerato quanto era da considerarsi, non assenti sì tocasse in parte alcuna la magnifica, e veneranda antichità del Tempio, ma che dentro il suo recinto senza sconcerto della preesistente architettura fosse scielto il luogo più proprio per la costruzione della Capella: accordà bensì per ora l'alienazione dei suddetti due Zaffiri, e che impiegar parimenti si potesse l'accenata Pala d'argento, come capi inutili, ed oziosi; la qual Pala ridotta in sei verghe fatte a quadrelli, si trovò pesar oncie seicentoventuna numero 621, che unitamente agl'anelli suddetti furono consegnati per il fine inespreso al Signor Giovanni Battista, che partir deve verso la Dominante.

Ovom prigodom moram izraziti posebnu zahvalnost dr. sc. don Slavku Kovačiću, voditelju splitskog Nadbiskupskog arhiva, na pomoći pri čitanju izvora, osobito vizitacija, koju mi je, kao i mnogo puta do sada, nesebično pružio.

LE MODIFICHE ALL'ALTARE MAGGIORE DEL DUOMO DI SPALATO NEL XVII SECOLO

Arsen Duplančić

In questo studio si analizzano le visitazioni vescovili ed altre fonti con l'ausilio delle quali si accerta la cronologia delle modifiche apportate all'altare maggiore del duomo spalatino nel XVII secolo:

- da prima del 1579 fino a circa il 1610 (?) – un tabernacolo ligneo dorato; una pala argentea

- circa 1610 (?) – il tabernacolo è trasferito sull'altare di Sant'Anastasio; la pala argentea è collocata accanto all'altare di San Doimo

- circa 1620 – innalzamento di un nuovo altare in pietra

- 1620 J. Cerineo lascia un legato per il nuovo tabernacolo

- 1652-1654 – innalzamento di un nuovo altare con antependio in marmo e stemma vescovile e con le iniziali e lo stemma del canonico J. Natalis; la pala argentea è ritrasferita all'altare

- circa 1660 (?) – acquisto di un tabernacolo in marmo; la pala argentea è collocata nel Tesoro (prima del 1665)

- tra il 1682 e il 1689 – acquisito il soffitto a cassettoni con cinque angeli

- 1694 – esecuzione di un antependio anteriore in marmo e dei fianchi; l'antependio di Natalis è trasferito sul lato del coro

- circa 1694 – acquisiti due angeli in trono.

In relazione a ciò si presentano i dati sulla sistemazione dell'altare della Madonna a cura della famiglia Kuparić, l'altare fu innalzato prima dell'anno 1682 (forse intorno al 1670). Il ciclo di otto scene dalla Vita della Vergine che si trovava sul soffitto dell'altare e che era un tempo attribuito al pittore spalatino Marko Capogrosso, mentre più di recente è stato attribuito a Pieter de Coster, risale agli anni tra il 1682 e il 1694.

Sull'altare maggiore si trovava la pala argentea eseguita nel 1369 da Giovanni di Gherardo da Pesaro. Tra il 1654 e il 1665 fu collocata nel Tesoro dove rimase fino al 1742, quando fu smontata e inviata a Venezia perché venisse riutilizzata per il nuovo altare barocco di San Doimo.

Un'importante fonte per la conoscenza dell'altare maggiore è la relazione di Petar Nicolini, procuratore della confraternita del Santissimo Sacramento, sul suo stato nell'anno 1689, quando sono menzionati diversi acquisti a spese della confraternita. Con un'analisi dettagliata si accerta che la relazione di Nicolini si riferisce all'inventario acquisito per un periodo più lungo e che l'anno 1689 è soltanto il terminus post quem non.

Riguardo all'antependio dell'altare maggiore è la lettera dell'arcivescovo Cosmi al canonico Nikola Gaudentio del giugno 1694, nella quale si menziona l'esecuzione di una grande croce argentea arcivescovile. Se ne occupò Cosmi che allora risiedeva a Venezia. La croce era ultimata nel 1695.

Ai primi di dicembre del 1739 l'arcivescovo Antun Kačić effettuò la ricognizione dei resti terreni di San Doimo dopo di che fu deciso di innalzare un nuovo

altare in onore del santo. Fino a marzo del 1742 erano stati raccolti solo 200 ducati ca. e si richiese all'arcivescovo che concedesse l'uso delle opere in argento custodite nel Tesoro. La realizzazione dell'altare iniziò al più tardi nel 1757 come provano i pagamenti in data 1 luglio ai rappresentanti del capitolo e del comune per i lavori all'arca e all'altare, quando a tale scopo la Tesoreria versò la somma di 581 ducati. Tra febbraio del 1758 e aprile del 1766 furono prelevati dal Tesoro alcuni oggetti d'argento per realizzare gli sportelli dell'arca. Per questo motivo si pone la questione dell'ultimazione dell'altare e della cappella appena dieci anni dopo, ossia nel 1767. Pare che proprio la durata dei lavori legati all'elevazione dell'altare confermino il dubbio che Giovanni Maria Morlaiter sia l'autore di tutto il complesso, essendo improbabile che un maestro realizzasse la stessa opera per dieci anni. Verosimilmente nella prima fase furono eseguiti lo stipes e l'arca con il basamento da parte di un autore a noi finora ignoto mentre, successivamente, Morlaiter realizzò le parti scultorie dell'altare.

In chiusura di questo lavoro sono presi in esame due disegni del duomo. Il primo è la pianta del 1712 che quando fu pubblicata venne attribuita all'ingegnere Francesco Melchiorri. L'analisi ha permesso di accertare che ne è autore lo Spalatino Frane Marija Danza (1656-1720), dottore in ambedue i diritti e pubblico notaio, che nella legenda si è firmato con le iniziali F.M.D.I.P. (Francesco Maria Danza Iuratus Publicus). Il secondo è la sezione di una chiesa con rotonda dell'architetto veneziano Vincenzo Scamozzi e di esso si pensava fino a tempi recenti che fosse un progetto di ampliamento del duomo collegandolo alla figura dell'arcivescovo M. A. De Dominis. Nel seguito del testo si dimostra che il disegno non ha nessun legame con Spalato.